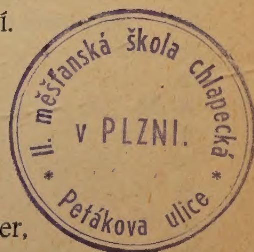
NAŠE ŘEČ

Listy

pro vzdělávání a tříbení jazyka českého.

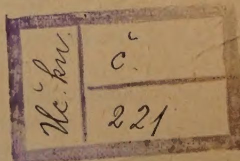
Vydává
III. třída České akademie věd a umění.

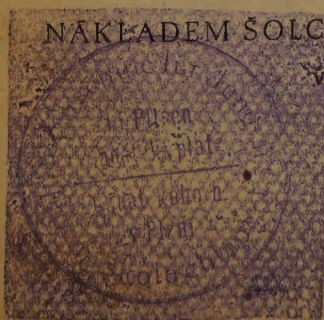
Redakční rada:
Jiří Haller, Kvido Hodura, Oldřich Hujer,
František Oberpfalcer, Emil Smetánka.

Ročník osmnáctý.

NÁKLADEM ŠOLCE A ŠIMÁČKA, SPOLEČNOSTI S R. O.
V Praze II., Jerusalemská 11.
1934.

OBSAH:

ČLÁNKY.

Strana

Bečka Josef, Slovesná rčení a sousloví 8, 38
— O příslovci v nové češtině 161
Bukáček Josef, Je čeština přeloženou němčinou? 114
Erban Karel, Kvantita v českém verši 1, 33
— Pausa v českém verši 105
— Rytmus a metrum v českém verši 257
Haller Jiří, Hodí se, bude se hodit 142
— O vokalisaci předložek v nové češtině 178
Kodar E., Příspěvky k pojistnému názvosloví 187
Kořínek J. M., K čes. slovu haluzna 75
Kudela Josef, Plukovník Josef Švec 17
Novák Th., Koudel hoří 113
Oberpfalcer Fr., Lístkové výpisy Gebaurovy a Zubatého . . 129
— Mužský rod v knihách černých, jinak smolných 289
Petřík Stanislav, K intonaci věty 229, 265
Procházka Ant., Haluzna. — Naši. — Krajánek 45
Rippl Eugen, Z plavecké (vorařské) češtiny 65, 97
Rossowski Josef, Purismus v polštině 139
Ryba Bohumil, Ve své domácnosti 173
Strejček Ferdinand, Kocovina 19
— Boucharon 83
— Jazykové zvláštnosti naší hymny 225

*

Pardubský, pardubický (jh.) 270

POSUDKY A ZPRÁVY.

Baráček Osvald — Komárek V., Od slabikáře do literatury (J. H.) 246
Böhnel M. B., Nemravní (Jiří Haller) 274
Driesch Hans, Základní problémy psychologie (Jiří Haller) . . 146
Hoel Sigurd, Jednoho dne v říjnu (M. Lesná-Krausová) 203
Dr. Holub Josef, Stručný slovník etymologický jazyka československého (J. M. Kořínek) 86
Hrabánek J. a Milota A., Nové československé právo tiskové (Fr. Oberpfalcer) 21
Jahoda Josef, Slunce (Fr. Oberpfalcer) 195
Št. kap. Kohout Bohuslav, Příručka pro vojíny (Jiří Haller) . . 273
Mukařovský Jan, Polákova Vznešenost přírody (Kvido Hodura) 295
Dr. Nováček Otakar, O číšnících a... (Fr. Oberpfalcer) . . . 115
Pittich Karel, Naše republika. Zeměpisná učebnice pro 1. tř. měšť. škol (Jiří Haller) 239
Robota a první dnové svobody. Úryvek z pamětí Fr. Dědiny (kvh.) 54
Soldan Fedor, O Nezvalovi a poválečné generaci (Josef Bečka) . 48

Strana
Dr. T r á v n í č e k Fr., Mluvnice na škole národní (J. Schwarz) . . 207
U r b a n Kl. a Zpěvák Fr., Zeměpis pro III. třídu středních škol (Jiří Haller) 239
*
Z kanceláře Slovníku jazyka českého 27, 120
Z našich časopisů 26, 90, 153, 210, 217, 277
Návštěvou u novin 190, 249
Redakční zpráva 298

DROBNOSTI.

Ačli 93. — Akcie znamenají 281. — Aniž, aniž by 28. — Aranžér 154. — Archaický 214. — Atlas 214. — Balboův let 214. — Beringrová 215. — Bude využito příležitosti 215. — Čárka před spojkou *než, jako* a před spojkou *tak* ve spojení *jak-tak* 154. — Číslovky druhové 29. — Další potřebné 215. — Datumové razítko 216. — Druhopis, čistopis 216. — Důsledně 216. — Fotografovati, fotografie s letadla či z letadla? 154. — Holohlavy 56. — Chmelobraní 281. — Interpunkce na vysvědčeních 262. — Jan a Marie Novotní 283. — Jazykové znalosti univ. posluchačů 299. — Je to pro kočku 57. — Jeden 56. — Ještě studentská jména dávaná profesorům 252. — Jezditi s koňmi 156. — Jihoslovanský a jugoslávský 284. — Jména krajů 284. — Kabel, kabele 156, 216, 253. — Kocanda 121, 217, 253. — Kožišina 156. — Králové Hradec 57. — Krepdešín 121. — Lidové výrazy 29, 58, 121, 284. — Magor 217. — Malypetr 217. — Měrodatný či směrodatný? 157. — Mistr 30. — Mluvicí film 286. — Mne, mě 60. — Množ. číslo u příjmení 123. — Musiti 60. — Nejasnost v školských osnovách 234. — Několikerý požár 217. — Není nic. Není obsaženo 218. — Nesmírný 123. — Nová slova 30. — Období, údobí 60. — Oblý 28. — Obtěžovati si 31. — Odpověď 60. — Onen 219. — Pán Bůh 31. — Pápota 124. — Petr Den 31. — Píseň »Kde můj je kraj« 299. — Pléška, pleška 31. — Pohybné *e* v příjmeních 94. — Plnicí pero 286. — Popisný, popisní 219. — Pořádek slov 32, 220. — Poštovní ceniny 157. — Pozor na podmět! 32. — Předchozí a předcházející 61. — Předmět u sloves *bodati, píchati, šlehati* a pod. 125. — Předmětný 254. — Při příležitosti něčeho 219. — Přípona infinitivní 32. — Příslovečné spřežky 157. — Přístavek neshodný 61. — Prsy, prsa 124. — Psaní cizích slov 61. — Psaní složených číslovek 62. — Psaní složených jmen vlastních 62. — Půlden 94. — Republika Československá 94. — Režisér 158. — Robinsonáda 299. — Rozuměti pod něčím 220. — Rubní strana 221. — Rukánka 286. — Sebenepatrný 221. — Sedění 158. — Skloňování jména Barthou 287, 299. — Skloňování jména Baťa 62. — Sokol či sokol? 125. — Sousloví 222. — Souvislý 158. — Spojka -li 95. — Stíhací letectvo, stíhací letoun, stíhačka 159. — S tím, že 223. — Svůj 126. — Švec 63. — Tehdá, tehdy 63. — Topol 63. — Učební, učebný 159. — Ukázky z mluvy koňských dohazovačů 223. — Vačka 224. — Vyčerpávající 64. — Výslovnost příjmení na *-sa* 64. — Vzduch, plyn 215. — Zájmeno *svůj* 300. — Zakládati 255. — Zápověď 224. — Zasloužený, zasloužilý 256. — Zeyer 95, 126, 160. — »Zmíniti co« 160. — Zobati z ruky či s ruky? 64. — Zpracující 256.

Naše řeč ROČNÍK XVIII. ČÍSLO 1.

Karel Erban: Kvantita v českém verši.

Vracím se po dvou letech k problému, o jehož řešení jsem se pokusil r. 1931 v XII. programu zvolenského gymnasia; chci tím svou tehdejší studii v lecčems opraviti a doplniti ji i novým badáním, k němuž mě po přečtení mé práce tehdy vybídl Otokar Fischer podnětným a povzbuzujícím dopisem a J. V. Sedlák svými výtkami v Nár. listech. Protože má původní studie není dost přístupna a psáno o ní bylo také málo, zopakuji aspoň stručně její závěr: Kvantita není a nemůže být v českém verši prvkem rytmotvorným, a proto volání po jakékoli rehabilitaci časomíry je v jádře pochybené. Kvantita je v českém verši faktorem melodickým a určuje tempo verše. Není to poznání nové, jak J. V. Sedlák v své kritice napsal, ale já jsem k němu došel tehdy bez cizí pomoci a dodnes nevím, kdo je takto formuloval. Výsledek mé práce zdál se proto Sedlákovi skrovný — shledává jej shrnutý do věty, že organisace délek se ve verši přesně kodifikovat nedá. Při čtení veršů doléhalo na mne od té doby lecco z této výtky, a tak jsem se vydal na novou cestu za kvantitou.

Pozorujme nejprve tyto dva verše, Erbenův a Nerudův, které nejenže mají stejnou metrickou strukturu, nýbrž i stejný poměr a stejnou organisaci slabik dlouhých a krátkých — mají totiž jen slabiky krátké:

Na pahorku mezi buky (Erben)
◡́ ◡ | ◡́ ◡ | ◡́◡◡ | ◡́◡

po čem člověk těžce zraněn (Neruda).
◡́ ◡ | ◡́ ◡ | ◡́◡◡ | ◡́ ◡

Po hlasitém přečtení shledáváme mezi těmito verši nápadnou shodu nejen po stránce rytmické, nýbrž i zvukové. Než, hledejme ještě jiné příklady stejné organisace délek ve dvou verších od různých básníků, při čemž zase metrická struktura veršů zůstane stejná:

náhle ubystřuje kroků (Erben)
–́ ◡ | ◡́ ◡ | ◡́ ◡ | ◡́ — |
běží žena, dolů běží (Erben)
◡́ — | ◡́ ◡ | ◡́ — | ◡́ — |
Dítko vyjeveně hledí (Neruda)
–́ ◡ | ◡́ ◡ | ◡́ ◡ | ◡́ — |
Myslím, že už hlavu zvedá (Neruda).
◡́ — | ◡́ ◡ | ◡́ ◡ | ◡́ — |

Jsou to zase vesměs čtyřstopé trocheje, v nichž kvantity mají stejné místo. A zase: čteme-li vedle sebe verš Erbenův-Nerudův, Erbenův-Nerudův, slyšíme nápadnou shodu rytmickou i zvukovou.

Srovnejme nyní ještě dva metricky stejné verše od různých básníků, kde by kvantitativní ustrojení bylo jen podobné anebo vůbec rozdílné:

Kdybys mne zavrhl, drahý, (Fischer)
◡́ ◡ ◡ | ◡́ ◡ ◡ | ◡́ — |
pod nebem jiskřícím tiší (Chaloupka).
◡́ ◡ ◡ | ◡́ — — | ◡́ — |

Oba verše se liší jenom druhou stopou daktylskou »zavrhl« (◡́ ◡ ◡) — »jiskřícím« (◡́ — —), a přece, jaká změna při hlasitém přečítání nebo dokonce při pečlivé recitaci! Druhá polovice Chaloupkova verše se zvolňuje — ritardando —, kdežto u Fischera končí zvolňujícím tempem jen poslední slabika, která se tu jemně a skoro neznatelně protahuje v pausu.

Kvantita tedy tempo verše zpomaluje. Čím více ve verši slabik dlouhých, tím tempo pomalejší. Ukážeme to ještě zřejměji na Fischerově verši a na několika variacích:

Já vzhůru zřím. Tvá milá lampa svítí,
— | –́ ◡ | –́ || — | ◡́ — | ◡́ ◡ | –́ — |

kde v pětistopém trochejském verši s předrážkou*) je šest dlouhých slabik, tedy přes polovici. Abychom viděli, jak volné tempo tohoto verše možno zpomalit a naopak zase zrychlit, pozměňme je takto:

Já vzhůru zřím. Tvá milá záře svítí (z 11 slabik 8 dlouhých).
— | –́ ◡ | –́ — | ◡́ — | –́ ◡ | –́ — |
Nuž k tobě jdu. A lampa tvoje plane (všechny krátké).
◡ | ◡́ ◡ | ◡́ ◡ | ◡́ ◡ | ◡́ ◡ | ◡́ ◡ |

*) Srov. Ot. Zich: Předrážka v českých verších (ČMF. XIV, 97).

Variace s osmi dlouhými slabikami až nepřirozeně verš protahuje a zvolňuje, variace se všemi krátkými slabikami rázem toto protahování a zvolňování ztrácí. Připomíná hudební staccato.

Jiné takové variace jsem sestrojil z vlastního verše:

O písni, jež zněla z tvých rtů
⏑ | — ⏑ ⏑ | ⏑́ ⏑ — | —́ |
O písni, jež zněla by z rtů
⏑ | —́ ⏑ ⏑ | ⏑́ ⏑ ⏑ | —́ |
Ó, písni, jež znělas z mých rtů
— | —́ ⏑ ⏑ | ⏑́ ⏑ — | —́ |
A písní, jež zněla z tvých rtů
⏑ | —́ — ⏑ | ⏑́ ⏑ — | —́ |
Ó, písní, jež svítí z tvých rtů.
— | —́ — ⏑ | —́ — — | —́ |

Takové případy měl asi na mysli R. Jakobson, když (Základy českého verše, str. 52) říká, že autonomní fonologické prvky (v češtině kvantita) mohou hned rytmické setrvačnosti odporovat, hned se jí zase částečně podřizovat. (V témž smyslu se vyjádřil týž autor i v Plánu II, 9.)

Ale toto zjištění hojnosti nebo nedostatku slabik dlouhých ve verši našeho zvídavého pátrání neuspokojí. Již v své prvé práci jsem si na 5. str. všiml vztahu mezi kvantitou a přízvukem a shledal jsem, že délka, která následuje po přízvučné slabice (zvláště když je tato slabika krátká), stírá ostrost dynamického přízvuku. V zvukové linii verše jeví se to jako *legato*, jako plynulé, hladké a vázané spojování slabik. Verše bez délky s ostrým dynamickým přízvukem na první slabice stopy (trochej nebo daktyl) jsou protějškem k oněm plynulým: připomínají zase *staccato*. Tak je tomu na př. v známých verších z Čelakovského »Růže stolisté«: »Nepaměti do propasti . . .« nebo v některých dětských říkankách.*) Všimněme si po té stránce veršů Ot. Fischera (z Trouverovy písně):

Buď žehnán bůh, náš slitovník.
⏑ | ⏑́ — | —́ — | ⏑́ ⏑ | —́ |
Buď meči pánů čest a dík.
⏑ | ⏑́ — | —́ — | ⏑́ ⏑ | —́ |

*) Říkadly po stránce prosodické se obíral v Přítomnosti (VIII, 5) K. Čapek, — ale jak už to v causerii bývá — přinesl jen několik vtipných postřehů, kdežto závěry jsou mylné. V témž ročníku (str. 48) J. Verián správně Čapkovy závěry vyvrací.

Buď pannám ctným a paním hold.
◡ | ◡ — | — ◡ | ◡ — | ◡ |

Jsem bludný rytíř. Dejte žold.
◡ | ◡ — | ◡ — | ◡ ◡ | ◡ |

Jsem bludný rytíř. V šíř i dál
◡ | ◡ — | ◡ — | — ◡ | — |

jsem cizím krajem putoval,
◡ | ◡ — | ◡ ◡ | ◡ ◡ | ◡ |

a v siré prázdno prsou mých
◡ | ◡ — | — ◡ | ◡ — | — |

mi nikdo teple nezadých.
◡ | ◡ ◡ | ◡ ◡ | ◡ ◡ | — |

Začátek 1. verše ◡ | ◡ — | má jednu dlouhou slabiku nepřízvučnou, která svým protažením stírá ostrost předcházejícího akcentu, láme jeho hrot, tlumí jej — a proto ta plynulost a splývavost, kterou v hudbě označujeme názvem legato. Je sice pravda, že v těchto verších i nad přízvučnými slabikami vládnou někdy délky, takže by se mohlo zdát, že these o stírání akcentu následující kvantitou se v praxi našich básníků neosvědčuje. Ale tak mechanicky si zase organisaci kvantity ve verši představovat nesmíme. Záleží na tom, jak verš začíná, zda rázně a úsečně, či plynule a splývavě. Ve Fischerových verších je začátek dán velmi plynule: je tu předrážka, jejíž funkcí je začít verš pomalu, nenáhle a plynule. Proto je vždy větší důraz na formě toho jednoslabičného slovíčka než na jeho obsahu. Za touto předrážkou následuje ve verši stopa | ◡ — | s přízvučnou krátkou a nepřízvučnou dlouhou, čímž se v oné splývavosti nejen pokračuje, nýbrž i její síla stává se patrnější také v následující stopě | — — |, třebaže je tu slabika dlouhá i pod přízvukem. Je tu něco analogického z kouzla, které vzniká neshodou mezi t. zv. frazováním nařízeným a faktickým: nestane se právě to, co bychom čekali při mechanickém, setrvačném opakování, jak je tomu na př. v některých dětských říkankách a říkadlech. Kdyby básník ve verši stále důsledně tlumil ostrost přízvuku následující délkou, byla by tato plynulost už přeplynulá, působila by nepřirozeně, manýrovaně, přepjatě, mechanicky a jednotvárně, jak viděti z této variace Fischerova verše:

Buď žehnán milý boží den.
◡ | ◡ — | ◡ — | ◡ — | ◡ |

Je třeba tedy plynulost ve verši jen na některých místech naznačiti, a ona se pak již sama v celém verši rozvlní. I když její zdroje jsou rozhozeny na různých místech verše, přece

působí dojmem organisovanosti, protože se objeví vždy na takovém místě, kde zřetelně vybaví spojitost se zdroji ostatními, které nezůstávají isolovány. Nicméně v citované básni nepřízvučné dlouhé za přízvučnými krátkými převládají — nehledíc už k typu | ˊ — |, kde nepřízvučná dlouhá tlumí také ostrost přízvučné dlouhé. Kdy a kde užíti délky, v tom je právě kus umění. V moderní poesii je zřejmá záliba v délkách, na př. u Nezvala, a slyšeli jsme to 19. IX. 1933 i v radiovém vysílání z M. Ostravy, kde jsme v causerii vsunované mezi popularisující recitace našich moderních básníků zaslechli také tento povzdech: »Jak krásná jsou slova, která mají délku!« Že se z toho pak stává někdy u básníků a ještě více u jejich napodobovatelů manýra, svědčí jen — vedle mnohých jiných znaků — o úpadku formy, kterou básník z pohodlnosti anebo neschopnosti zanedbává. Je to pak podobná manýra, jakou je na př. stereotypní začínání verše předrážkou. Láká to básníka tou vyježděností a hladkostí, s jakou se na př. klouzají někteří po osvědčených a vyzkoušených rýmech. A přece: co je tu možností a rozmanitosti!

Vedle básníků milujících délky »zásadně« (jejich verše jsou jimi jakoby přesyceny, přetíženy a předlouženy) jsou poetové, kteří s kvantitou hospodaří mnohem obezřeleji. Tak na př. Karel Toman prokládá rád verše »krátké« (»staccato«) verši »dlouhými« (»largo«). Verše, v nichž dlouhé slabiky jsou jen slabě zvukově organisovány (anebo v nichž vůbec nejsou), prokládá verši s bohatší a mnohem silněji organisovanou kvantitou.*) Plynulé a měkké rozvlnění přerušuje se tu jakoby kroky, zřetelně od sebe oddělovanými, takže verš je uchráněn oné jednotvárné protáhlosti a monotonní zpívavosti, s jakou prý přednášel své svrchovaně hudební verše Ch. Baudelaire**) a dle mého mínění i V. Nezval, pokud jsem si ho před lety v Praze mohl poslechnout.

Uvádím dva příklady z Tomana a jeden z Jar. Durycha; verše plynulé jsou tištěny kursivou.***)

(Září.)

Můj bratr dooral a vypřáh koně.
A jak se stmívá,

---

*) Neplynulé anebo málo plynulé jsou daktyly; poskakují!

**) Podle Jelínkovy předmluvy k překladu »Malých básní v prose«, str. 5.

***) Plynulost těchto veršů je ovšem do jisté míry subjektivní, protože skoro v každém verši je tu aspoň slabý náběh k plynulosti. Při našem pozorování jde hlavně o ty verše, v nichž je ta plynulost nejzřejmější a nejsilnější.

věrnému druhu hlavu do hřívy
položil tiše, pohladil mu šíji
a zaposlouchal se, co mluví kraj.

Zní zvony z dálky tichým svatvečerem;
modlitba vesnic stoupá chladným šerem.
Duch země zpívá: úzkost, víra, bolest
v jediný chorál slily se a letí
k věčnému nebi.

(Říjen.)

Ty bože révy, který posíláš
paprsky slunce na nalité hrozny,
na zlaté hrozny, hrozny fialové,
buď milostivý.

Po teplých stráních vzpínají se k tobě
vášnivé keře roztančeným gestem,
zpívají, mluví, hovoří a prosí,
bys dal jim oheň, aby rozdaly jej,
bys vdech' jim radost, aby vzkvetla v očích
zkalených trudem.

(Z Beskyd.)

Oměji, modrý oměji,
hrdý a vysoký,
o čem sníš?
Přijde-li k tobě, schovej ji,
ach, ty víš.

Začátek vzestupného verše, zdánlivě tak stereotypní, může míti mnoho variací. Uvádím tu některé:

1. — | —́ ⏑ | já vzhůru
2. ⏑ | ⏑́ ⏑ | co měla bych
3. ⏑ | ⏑́ — | buď žehnán
4. ⏑ | —́ ⏑ | a míle
5. ⏑ | ⏑́ ⏑ | a mezi
6. — | ⏑́ ⏑ | tvůj hlas to (smutek je a tíž)
7. — | —́ — | tvá krásná

Ale ani tím nejsou všechny možnosti pro začátek verše s předrážkou vyčerpány. Vybral jsem tyto příklady jen namátkou — vypočítati a vypsati všechny možnosti nemělo by pro naše pozorování smyslu. Nejde nám o jejich počet, nýbrž

o to, co se jimi dá ve verši vyjádřiti. Citované ukázky samy o sobě mnoho nepovídají, někdy nepoznáme s jistotou ani metrum, natož zvukové kvality. K tomu je třeba znát aspoň celý verš. Ale protože jsem napřed metrum ze začátku citovaných básní přesně vyznačil, dovede si čtenář představiti rytmické pokračování verše a jenom organisace kvantity bude v tom pokračování subjektivní. Třebaže skoro všechny citované začátky veršů jsou vyňaty z básní známých básníků, sotva někdo uhodne jejich původ. Snad jenom ten, kdo je důvěrně zaposlouchán do veršů, jež cituji, dovede si prodloužiti jejich zvukovou linii i s kvantitativní modifikací slabik dlouhých a krátkých. Nemusí si vzpomenout ani na text, a přece mu zazní známá melodie. Stačí tedy metrický a kvantitativní začátek verše, aby zasvěcenec poznal verš celý, a to i bez textu, beze slov?

Vedle začátku verše bývá pro organisaci kvantity důležitý konec verše, nebo lépe: místo před pausou.*) Jestliže se poslední slabika před pausou v naší řeči poněkud protahuje, děje se to ještě více ve verši, kde jde o řeč esteticky zaměřenou a silně citově založenou. K těmto schopnostem naší řeči přistupuje ještě před pausou ve verši poslední slabika dlouhá, která může být ještě amplifikována rýmem. Obsahuje-li rýmovaná slabika (nebo rýmované slabiky) jednu nebo několik slabik dlouhých, prodlužuje se tím i celý rým, který tak lehce přechází v pausu. Ot. Zich nepokládá (ČMF. VI, 17—18) sice rým za kvalitu čistě zvukovou, nýbrž spíše za mluvní, protože jeho organická příslušnost do rytmu je silnější než jeho vlastní hodnota čistě zvuková. Ano, v praxi to tak bohužel často bývá, ale nemělo by to být. Rým by neměl být rytmem tak vázán, aby se v něm ztrácel. Jen rým bezvadně podle všech pravidel vysoustruhovaný se v rytmu skutečně ztrácí, protože slouží více rytmu než sám sobě, je zvukově příliš zřejmý, má příliš mnoho zvukové shody, která podtrhuje kvality mluvní, rytmické, a zanedbává svoje vlastní. Něco k tomu analogického je zase v hudbě. V písních, v jejich melodii, je něco adekvátního rýmovému ukončení verše. Skupině dvou rýmově korespondujících veršů odpovídají v nápěvu melodické fráze. Jako koncové rýmy na sebe vzájemně upozorňují svou shodou anebo podobností, tak si odpovídají i konce melodických frází. Kdežto však v rýmu většina básníků hleděla dosáhnout naprosté zvukové shody, v melodii jde vždycky v těch místech jen o podobnost, někdy,

*) Srov. R. Jakobson: Základy českého verše, str. 35; J. Mukařovský: Travaux du Cercle linguistique de Prague I, str. 126. — Jinak je v užívání termínů pausa, pomlka, přestávka, caesura a pod. dost zmatku a nejistoty.

zvláště v moderní písni, dost vzdálenou. Jen zřídka kdy bývá pro rýmované konce dvou veršů tatáž notace, totéž melodické ukončení. Právě tak jako v melodii nebývá na konci shoda, nýbrž variace, tak i v rýmu neměla by být naprostá shoda, nýbrž rýmová variace, má-li rým opravdu působit kvalitami zvukovými. K té variaci znamenitě slouží nestejnost kvantity a přízvuku. Tak je tomu na př. ve Fischerových verších:

Jsem bludný rytíř. V šíř i v dál
–́
jsem cizím krajem putoval.
⏑́

Tu je zachycena v rýmovaných slovech nejen nestejná kvantita, nýbrž částečně i nestejný přízvuk — »v dál« má rýmující se slabika přízvuk hlavní, »putoval« vedlejší. Ale takové rýmové variace mohou být ještě složitější, jak ukazuje tato sloha z Fischerova »Dvojzpěvu«:

Co měla bych z mléčné dráhy
–́ ⏑
nad vrchem kamzičím?
Kdybys mne zavrhl, drahý,
⏑́
čím já bych byla, čím?

Tu jsou sice akcentové poměry stejné, ale kvantitativní jsou obráceny. Ale právě ty dva protějšky –́ ⏑ a ⏑́ – | jsou zvukově okouzlující: nezdůrazňují tolik rytmické celky, působí více zvukově.

K srovnání estetického účinku rýmu s kvantitou nestejnou a stejnou hodí se nám tyto verše z Dykovy básně »Poslání«:

Do ticha velkého jdi beze slova,
tak jako pták se umíraje schová,
neb píseň, která nitro rozvlní,
teprve přišlé ticho naplní.

Rým »rozvlní — naplní« až říkankově zdůrazňuje rytmické jednotky, kdežto rým »slova — schová« rytmickou jednotu naznačuje jen lehce a mnohem větší pozornost upoutává na modifikaci svého zvuku. (Příště ostatek.)

Josef Bečka: Slovesná rčení a sousloví. I.

Těch několik desítek tisíců slov, které jazyk má, vlastně těch několik tisíc slov, kterých skutečně užíváme, nestačí, aby vystihly život v celé jeho složitosti a prchavé měnivosti.

Proto je potřebí stále nových a nových slov, víc, než jich jazyk může vytvořit. Z mnoha nových pojmů, které vznikají, jen dosti málo jich označujeme také novými slovy. Novým pojmům dáváme nová slova nejčastěji, když je chceme ustálit jako vědecké termíny, když se na ně díváme jako na nutná označení nových věcí. Naproti tomu však často označujeme novými slovy věci již pojmenované. Je tu tedy zdánlivě paradox jazykového tvoření: pro nové pojmy tvořívá jazyk nová slova dosti nerad, avšak pro pojmy již označené hledá nová a nová slova. Na jedné straně jakási ztrnulost a na druhé na první pohled až zbytečně hýřivá tvořivost. Ale tento paradox je jen zdánlivý. Novou věc totiž často považujeme jen za přechodnou novou tvářnost věcí starých, díváme se na ni jako na zvláštní jejich druh nebo jako na pomíjející vztah věcí již známých. Ale zase naopak stará věc se nám někdy jeví v úplně novém osvětlení, ve spojení neobvyklém. A tak není v podstatě velkého rozdílu mezi případem, kdy označujeme pojem nový, a případem, kdy cítíme nutnost, novým slovem označiti pojem starý.

Jazyková tvořivost však nestačí vytvořit tolik nových slov, aby jich bylo dosti i pro nové pojmy i pro nová synonyma. Protože je tedy nesnadné tvořit nová slova, pomáháme si často jinými prostředky. Jsou to zpravidla prostředky dva: kombinování slov a označení obrazná. Kombinování slov je zjev velmi častý: říkáme jediným slovem *macecha, otčim,* ale *nevlastní dcera, nevlastní syn* jsou již názvy kombinované. Podobně kombinujeme označení *obchodní akademie, obchodní škola,* ačkoliv pro *gymnasium* a *reálku* máme slova jednoduchá. Také označení obrazné je v jazyce velmi časté; mluvíme o *mušce* u ručnice a ani si už neuvědomujeme, že tento název vznikl ze srovnání s muškou živou. Podobně, mluvíme-li o *jazyce* ve významu ‚řeč‘, ani nám nepřijde na mysl jazyk v ústech. Takových příkladů jsou v jazyce celé stovky.

Každé zkombinování slov, dokud mu nezvykneme, rozkládáme v duchu na jeho části, a teprve když je slyšíme často, vybavuje v naší mysli naráz jedinou představu. Také každé slovo, jehož je užito obrazně, vybavuje v nás nejprve svůj prvotní význam a pak teprve svůj význam metaforický; musíme je slyšeti často v jeho obrazném užití, aby v nás vybavilo naráz představu, kterou obrazně označuje.

Úplně stejně je tomu i u sloves. Jestliže jsem uváděl nejprve příklady substantivní, bylo to proto, že u nich je vše jasnější, ale v podstatě tu rozdílu není. Činnost také nevyjadřujeme vždy jednoduchým slovesem, i zde často užíváme kom-

binace slov a označení obrazného. Kdykoliv selže jazyková tvořivost, i u slovesa se uchylujeme k těmto prostředkům, ať již potřebujeme doplnit nějakou mezeru v jazykovém bohatství, či hledáme nové, účinnější označení pro starý pojem.

Dřív než budu rozebírat tato kombinovaná slovesná označení, rád bych uvedl několik nejčastějších případů, kdy vznikají.

Již v článku o tvoření nových sloves (Naše řeč 1933, XVII, str. 257 n.) jsme se zmínili o tom, že mnoho nových sloves vzniká, aby doplnilo scházející vidové odstíny sloves obvyklých. Tento proces není ještě u konce a každá doba doplňuje, jak se zdá, tyto vidové odstíny svým způsobem. Ale ne vždy se to daří snadno. Někdy narazíme na překážky. Tvořivost se však nezastaví; nelze-li vytvořit sloveso prosté, utvoří se kombinace. Trvací sloveso *nenáviděti* nemá dokonavého protějšku, prostým slovesem to vyjádřit nelze, z nesnází pomůže nám kombinace *pojmouti do nenávisti*. Podobně k trvacímu vidu slovesa *rozpakovati se* vyjadřujeme dokonavý vid kombinací *přijíti do rozpaků*. Sloveso *ošklivíti si* se často cítí jako inchoativní; chci-li se tomu vyhnout, raději užiji kombinace *míti v ošklivosti*. Nebo sloveso *činiti* nemá protějšku faktitivního, kterého často potřebujeme. Zde jest zase nutná kombinace *uvésti v činnost*. Sloveso *platiti* ve významu ‚míti platnost‘ nemá vidu dokonavého ani inchoativního; tento vid mají kombinace *vyjíti z platnosti*, *vcházeti v platnost*.

V mnohých případech neradi užíváme slovesa předmětného bez předmětu. Tu často dáváme přednost kombinaci: *napravit něco*, ale *zjednat nápravu*, *tázati se na něco*, ale *dáti otázku*. Má-li sloveso význam konkretní i abstraktní, užijeme v abstraktním smyslu raději opisné kombinace: *Neohlížej se stále dozadu!* ale *Měj ohled k jeho chorobě!*

Mnohdy se musíme uchýlit ke kombinaci také proto, že dobře nemůžeme děj blíže určit adverbiem. Je to tehdy, když nám tane na mysli stav nebo výsledek děje, který lépe lze blíže určit adjektivem. Můžeme říci: *Procházívali jsme se po pražském okolí*, ale máme-li děj kvalifikovat adverbiem *krásně*, raději jej rozložíme: *Dělali jsme krásné procházky po pražském okolí*. Můžeme sice říci: *Na pražském hradě se od převratu mnoho změnilo*, ale musíme užít kombinace: *Na pražském hradě bylo provedeno mnoho důležitých změn*.

Také po dějové stránce bývá značný rozdíl mezi prostým slovesem a kombinací. Na příklad v présentu prosté sloveso značí děj, který se právě děje: *jsem zkoušen*, kdežto v kom-

binaci toto časové ohraničení není tak ostré: *dělám zkoušky* znamená ‚jsem ve stadiu zkoušek, chystám se na ně‘ anebo už ‚mám jich část za sebou'. Veliký rozdíl je také, řeknu-li: *Na trhu se prodávalo mnoho zboží. Na trhu bylo na prodej mnoho zboží.* Značný rozdíl cítíme mezi větami: *Navštívil jsem ho. Navštěvoval jsem ho. Byl jsem u něho návštěvou.* Rozdíl, třeba již ne tak velký, je mezi slovesem *dozírati* a kombinací *míti dozor*. Mezi smyslem vět *Na to si rád vzpomínám* a *Na to mám hezké vzpomínky* není téměř rozdílu, ale odstín v pojetí tu je: první věta v nás vzbuzuje více představu děje vzpomínání, druhá věta spíše představu těch vzpomínek. Rozdíl je neveliký, ale přece takový, že ho musíme dbáti. Podobný asi rozdíl cítíme mezi slovy *připravovati se* a *konati přípravy, žádati* a *klásti požadavek, oblíbiti si něco* a *míti oblibu v něčem, radovati se z něčeho* a *míti radost z něčeho* atd.

Někdy jazyk nevytvořil nutného slovesa k podstatnému jménu. Máme na př. vedle sebe dvě blízká slova *důtka — napomenutí*. K této dvojici máme však jen jedno sloveso: *napomínati;* bylo tedy nutno, k slovu *důtka* vytvořit kombinaci: *dáti důtku*. K slovu *vražda* máme denominativum *vražditi,* ale k slovu *sebevražda* takového denominativa není: bylo nutno utvořit kombinaci *spáchati sebevraždu*. Podobně k slovu *vliv* máme slovesnou kombinaci *míti vliv*, k slovu *přednost* kombinaci *dávati přednost*. K slovu *pozor* nemůžeme užít slovesa *pozorovati*, protože má jiný význam, nýbrž jen kombinace *dávati pozor*. Také k slovu *pokrok* nemůžeme vždy jako slovesa užíti slova *pokračovati,* neboť jeho význam je širší. Zde nám zase pomáhá kombinace *činiti pokroky*. Pro některé druhy činnosti máme jen kombinace: *dáti popud, míti povinnost (musiti* neznamená totéž!), *dáti si na čas* a pod.

Někdy mezi slovesem prostým a synonymní kombinací je rozdíl funkční. *Žalovati* je slovo obecné, *podati žalobu* je slovo odborné s přesnějším, ale užším významem. Obecné *dosvědčiti něco* má za synonymum básnický výraz s biblickým nádechem: *vydati svědectví*. Proti obecnému *pomstíti se* je básnické *vzíti pomstu,* proti obecnému *pochybovati* se objevuje ve spisovném usu *bráti v pochybnost*.

Tam, kde tato spojení vznikla z tlaku nutnosti, už svým vznikem se řadí k slovům jednoduchým. Vyskytují-li se často, také je vnímáme jako slova prostá a právě tak jako slova jednoduchá vzbuzují v nás jednotnou představu. Ač gramaticky je to spojení dvou nebo více slov, psychologicky jsou slovem jediným. Nemáme dosud slova pro označení

těchto těsných spojení slov. Navrhuji, aby se označovala názvem s o u s l o v í. Podle své platnosti byla by s o u s l o v í s u b s t a n t i v n í (na př. střední škola), a d j e k t i v n í (na smrt nemocen), a d v e r b i á l n í (křížem krážem) a s l o v e s n á.

Jak se liší sousloví od nahodilého spojení slov? Nejspolehlivějším kriteriem by měl býti náš vlastní cit. Budí-li v nás spojení slov jedinou představu, je to sousloví; jestliže však každá jeho část v nás vzbuzuje zvláštní představu, je to volné spojení slov. Ovšem psychologové dobře vědí, že nejhůř člověk pozoruje sám sebe. Mimo to síla písma je tak velká, že mnoho lidí jí zcela bezděky podléhá. Když se jich zeptáme, kolik představ v jejich mysli vzbudí na př. slova *dávati pozor*, představí si hned toto sousloví napsané nebo natištěné a prohlásí, že dvě. Proto zde je možno dosáhnouti objektivity jen velmi těžko. Ale ještě jedna věc je tu na překážku. Sousloví totiž vzniká z volného spojení tím, že se ho pravidelně užívá jako označení pro jediný pojem. Všichni lidé však nemusí znáti všechna sousloví stejně dobře. Co na př. vědeckému pracovníku jest pevným spojením, může být laikovi spojením skoro volným. *Podat žalobu* právník jistě cítí jako odborný termín, jemu tedy je toto spojení pevným souslovím. Prostý venkovan však je může cítit jako zcela volné, může při těch slovech míti představu i podávání i žaloby; pro něj může býti toto spojení volné. Vzdělanému neprávníkovi může se zdát toto spojení i volné i těsné, podle okolností. Je tedy toto psychologické měřítko sousloví nespolehlivé a linguistovi neposkytuje dosti záruk.

Protože nám v gramatice nejde jen o psychologickou stránku tohoto problému, nýbrž i o jazykovou podobu, jakou mívají sousloví, přidržíme se raději kriterií jiných, spíše formálních.

Slovesné sousloví je spojení slov, které dohromady označuje jednoduchou činnost. Z toho, že usem i svým významem jsou těsně spjata, plyne jedna důležitá věc. Každé ze slov sousloví pozbylo něco ze své samostatnosti. Je to, jako by se tato slova navzájem podpírala. Vyjměme jedno z nich, a ostatní neobstojí. Rozložme na příklad sousloví *dávat pozor!* Slovo *pozor* se sice bude částečně krýt s obsahem sousloví, ale nebude mít v sobě dějového pojetí, zato však *dávat* se úplně osamostatní a naprosto změní svůj obsah. Je tedy *dávati pozor* těsným spojením, v němž se slova navzájem doplňují: slovo *pozor* dodává sousloví obsahu, slovo *dávati* dějovou hybnost. Vezmeme-li místo sousloví pouhé spojení slov, případ ten se nestane. Ve spojení *zbaviti strachu* slove-

so *zbaviti* znamená totéž jako *zbaviti* v jiných volných spojeních. Oddělím-li slovo *strachu*, význam slova *zbavit* se tím tedy nezmění, rozdíl tu bude jen ten, že slovo to bude jaksi trčeti do vzduchu, nemohouc se opřít o předmět, který u něho vždy čekáme. Tímto předmětem však nikterak nemusí být zrovna slovo *strachu*. Sousloví se liší od volného spojení jako v chemii sloučenina od směsi. Rozložíme-li sousloví, jako na příklad *tříti nouzi, vážiti cestu, lehnouti popelem*, rozložíme tím i jejich obsah stejně, jako když chemicky rozložíme sloučeninu a dostaneme dvě nové chemické látky. Ve volném spojení se slova navzájem doplňují, v sousloví však společně význam tvoří. Při tom velmi často se obsahové jádro přesouvá se slovesa na slovo druhé a slovesu zbývá často jen úkol, vyjadřovat pouhý děj vyabstrahovaný.

Z těsného sepětí slov v sousloví plyne ještě několik jiných věcí. V sousloví ztrácejí slova svoji samostatnost, a tak se v nich leckdy udrží slovo, které již z usu vymizelo. Dnes již neužíváme slova *roveň*, ale v sousloví se nám zachovalo: *nemá sobě rovně*. I rozličné neobvyklé gramat. tvary se nám takto zachovaly v souslovích: *obrátiti v niveč, býti nasnadě* a pod. Sousloví bývají často brachylogická, leccos je v nich vynecháno, užíváme jich však bez závady, i když už ani dobře nevíme, co si v nich máme domyslit: *potázati se se zlou, vzíti do zaječích*. Že to sousloví není úplné, nikterak nám nevadí, neboť jako celku mu rozumíme a na ostatním nezáleží.

Sousloví jako těsný celek se často jeví i v tom, že nemůžeme v něm libovolně měnit jeho části. V sousloví *křížem krážem* nemůžeme ani obě slova přehodit ani mezi ně vložit spojku; nemůžeme říci ani *krážem křížem* ani *křížem a krážem*. Podobně nemůžeme nijak změnit sousloví *klam a mam* nebo slovenské *nemá to konca-kraja*. Říkáme *smrtelně raněn, na smrt nemocen*, ale neříkáme *na smrt raněn* a *smrtelně nemocen*. Stejně je tomu se slovesnými souslovími. Nemůžeme vyměnit sloveso v sousloví *spáchat sebevraždu*. Proti volnému spojení *konati dobro, činiti dobro* máme *páchati zlo*, zde sloveso *páchati* je spjato mnohem těsněji se svým předmětem. Mnohá spojení, která kdysi jistě byla volná, častým užíváním znenáhla ustrnula tak, že nám usus brání v nich dnes něco měnit. Změnila se v sousloví. Na př. pojem *veřejně oznámit* jest různě vyjadřován v těchto případech: *ohlásit konkurs, vyhlásit stav obležení, opovědět živnost, oznámit sňatek, vypovědět válku*. Říkáme *projevit soustrast*, ale *vyslovit mínění* nebo *pronésti řeč*. Podobně řekneme *vypukla válka*, ale *nastaly zlé časy*. Zde vlastně nejsou pravá

sousloví, nýbrž těsná spojení, ustálená jazykovým zvykem. Od sousloví liší se tím, že nevyjadřují jedinou představu, nýbrž dvě, blíží se jim však v tom, že nemáme zde volnost, užít kteréhokoliv slovesa ze synonym, která tu jazyk mívá, nýbrž právě jen toho, které se ustálilo usem.

Zvlášť často nastává tento případ u abstraktních pojmů slovesných, které zpravidla vyjadřujeme obrazně. Časem se tu vytvořily ustálené obrazy a jen málokdy je můžeme pozměňovat. Tak vzdělání *prohlubujeme*, svůj duševní obzor *rozšiřujeme*, přísahu *skládáme*, ale *skládáme* také naději v něco. Nářky se *vedou*, ale také válka *se vede*, kdežto boj *se svádí*. Rány *zasazujeme*, víme-li přesně kam, a když nevíme, tedy je *rozdáváme*. Činnost *se rozvíjí*, poplach je nutno *strhnout*. Plán můžeme jen *pojmout*, ale cíl *vytknout*, cestu k úspěchu si *razíme* nebo *klestíme*. Posměch z někoho si můžeme sice *dělat*, ale často si jej *tropíme*. Zboží je buď levné nebo drahé, ale jeho ceny jsou nízké nebo vysoké, mohou se tedy ceny jen *snížit* nebo *zvýšit*.

Prohlížíme-li si tato sousloví a těsná spojení, zdá se nám, že existuje jakási všeobecná psychologie, která nás nutí jen k určitým obrazům. Svírá nás a nemůžeme se jí vymknouti, nechceme-li, aby náš sloh byl nápadně strojený. V mnoha případech má tato všeobecná psychologie národní zabarvení. V češtině říkáme *vésti válku*, ale v latině se říkalo *nésti válku* (bellum gerere) a francouzsky se říká *dělati válku* (faire la guerre). Proti čes. *skládati přísahu* je ve francouzštině *prêter le serment*.

Sousloví tedy nahrazují jednoduchá slova tam, kde si jazyk jednoduchých slov nevytvořil. Spolu s těsnými spojeními slov pomáhají nám konkretně hovořit o věcech abstraktních, které jazyk dost těžko jinak vyjadřuje. Některá sousloví jsou ještě dosti volná a ponechávají nám možnost všelijakých menších změn, některá však již tak těsná, že na nich nemůžeme měnit téměř nic. Sousloví nemají již pružnost volných spojení slov. V jazyce jsou nutná, neboť nám velmi usnadňují vyjadřování. Slovesná sousloví obohacují jazyk o několik set, ne-li několik tisíc slovesných synonym, umožňují nám využíti téměř celého bohatství substantiv k vyjadřování dějovému, kterého by bylo jinak jen stěží možno využít. V té věci se podobají substantivu verbálnímu, které zase umožňuje vyjadřovat celé bohatství slovesné formou substantivní.

Sousloví jsou základem dobrého slohu, právě tak jako dobrá znalost slov, synonym a tvoření věty. Každý skutečně dobrý sloh musí míti tento dobrý základ. Jsou však zároveň

tvrdým oříškem pro umělce slova, který nechce stále chodit po jejich vyšlapaných cestičkách. Ten si často musí velmi pracně razit cesty nové. A jaký je osud jeho práce? Podaří-li se mu proklestit nové cesty, půjde za ním zakrátko zase celý dav a cestička dnes nová bude po letech zase vyšlapanou cestou a ztratí půvab novosti.

*

K sousloví slovesným se druží s l o v e s n á r č e n í. Druží se k sobě tak těsně, že mnohdy nevíme, co je ještě souslovím a co už rčením.

Mezi souslovím a rčením je však rozdíl dosti podstatný, ač na první pohled nám leckdy uniká. Sousloví jest náhradou za slovo jednoduché, stojí místo něho, cítí se jen jako synonymum slova jednoduchého. Rčení vzniká za podobných okolností, ale z motivů poněkud odlišných. Rčení nevznikají ani tak z nutnosti, vyjádřit věc dosud nevyjádřenou, jako spíše ze snahy, věc už označenou vyjádřit nově, výstižně, působivě. Místo *chrániti někoho* užije spisovatel obrazu *držeti nad někým ochrannou ruku.* Je to metafora a první, kdo jí užil, také ji cítil jako metaforu. Metafora se však lidem zalíbila, pro její výraznost si ji zapomatovali a začali jí sami užívat, kdykoliv prosté sloveso *chrániti* se jim zdálo málo výrazné a účinné. Tak ztratila metafora to, co je na ní nejcennějšího, sugestivní plastičnost nového osvětlení staré představy. Čím častěji se vyskytovala, tím více její obraz ztrácel ze své působivosti. Usus ji zautomatisoval, jak se dnes říká, ztratila právo nazývat se metaforou a klesla na rčení. Není tedy rčení nic jiného než otřelá metafora, zvykem přeměněná na pevný celek. Od sousloví se liší rčení původem, pak tím, že slova v nich jsou spjata volněji, a také tím, že k vyjadřování nejsou tak nutná jako sousloví. Jsou spíše ozdobou než výrazovým prostředkem.

Mezi rčeními jsou dosti velké rozdíly. Podle jejich původu a estetického účinku bych je dělil na dvě skupiny. Do první skupiny bych zařadil r č e n í l i d o v á, do druhé r č e n í u m ě l á.

Lidová rčení jsou svým původem lidové metafory, obyčejně velmi prosté, zato však velmi konkretní. Jejich oblibu způsobuje právě jejich konkretnost, která někdy až překvapuje svou výstižností. Jsou dosti měnivá, stále vznikají nová, a stará upadají v zapomenutí (srovnej rčení pražského argotu: *klátit kostru, honit si tričko* a pod.). Některá se však dostala i do spisovného jazyka a ten jim ovšem zajišťuje delší život. Možná, že někdy byl postup opačný, že totiž z jazyka spisovného pronikla do lidového, to je ostatně věcí

slovnikáře, aby vždy vypátral pravý jejich původ. Všechna rčení této skupiny mají však tuto věc společnou: jsou velmi konkretní a jejich obraz je zcela prostý, jsou tedy skromná, ale pro svou názornost jsou velmi dobrým a vítaným slohovým prostředkem. Na příklad: *tal do živého, neskládej ruce v klín, on je jeho pravá ruka, hoří mu půda pod nohama, nohy mu jen hrají, obrátil vše na ruby, nemá to ani hlavy ani paty, vytrhl mi trn z nohy* (‚vypomohl mi v nouzi'), *chytá se stropu* (‚je velmi rozčilen', ‚snadno se rozčiluje'), *má brouky v hlavě, být někomu trnem v oku, míti hroší kůži, vzít si někoho na mušku* atd.

V druhé skupině jsou rčení umělá. Jejich umělý původ je znát na tom, že jejich obraz není tak prostý, není brán z okruhu denního života. Na příklad *klásti svůj život na oltář vlasti* je metafora z antického myšlenkového okruhu, kleslá na rčení. Umělých rčení je v jazyce veliké množství. Uvedu jen několik příkladů: *býti hybnou pákou něčeho, vtisknouti dílu pečeť své osobnosti, nahlédnouti do dílny básníkovy* (nebo umělcovy a p.), *strhnouti posluchače proudem své výmluvnosti, klásti svůj osud do rukou někoho, kráčeti s duchem času, je to hra náhody, osud si s ním krutě zahrál.* Tato umělá rčení, jsou-li vhodně položena, jistě mohou zvýšit estetický účinek slohu; svéráznosti slohu však dodati nemohou. Ztratila také mnoho z důvěry čtenářů od té doby, co mnozí spisovatelé pochybnějších kvalit se snaží jimi zakrýt své nedostatky slohové a bohužel někdy i myšlenkové. Mnohá z těchto rčení klesla na k l i š é. Klišé nejsou ozdobou, jsou jen divadelní šminkou, pozlátkem slohu. Je leckdy něco teskného na těchto rčeních pro toho, kdo pozoruje jazyk. Leží na nich smutek věcí, které pamatují lepší časy. Klišé, zakrývající chudobu myšlenkovou, je jako odložený cylindr na hlavě chudáka. Proto se jim dobří spisovatelé vyhýbají, neboť není důstojno umělce slova nalévat čtenáři víno tolikrát již zředěné a zbavené své chuti a vůně.

*

Předvedl jsem v letmém přehledu naše způsoby slovesného vyjadřování. Poněvadž tu užívám terminologie dosud neustálené, musím svůj přehled shrnout na konec několika slovy.

Vyjadřování slovesné má několik problémů. Někdy máme k disposici sloveso jednoduché, někdy však musíme užíti kombinace slovesa s jinými slovy. Mezi těmito kombinacemi jsou veliké rozdíly: některé jsou už pevně ustáleny, jiné jen částečně, některé kombinace jsou ještě zcela volné a působí svou novostí. Mimo to některé slovesné výrazy označují

věc přímo, jiné obrazně. Z obrazných výrazů v některých je užito obrazně jen slovesa, jiná jsou obrazná celá. Z toho vzniká toto dělení slovesných výrazů:

a) Spojení volné — volné spojení slovesa se svým předmětem: *psáti dopis, zpívati píseň, trhati růže, pohrdati bohatstvím, chváliti chudobu.*

b) Sousloví — těsné spojení slovesa s jiným slovem, tvořící dohromady jednu představovou jednotku: *uvésti v činnost, míti naspěch, třiti nouzi, dávati pozor, míti v nenávisti.* K sousloví můžeme přiřaditi i těsné spojení slovesa s předmětem, které sice tvoří dvě představové jednotky, častým užíváním však spojené v těsnější celek: *uzavříti mír, rozvinouti činnost, složiti slib, tropiti hluk, prohloubit vzdělání.*

c) Rčení — slovesná metafora, která častým užíváním utvořila pevný celek a ztratila svůj ráz metafory: *držet ochrannou ruku, býti trnem v oku.**)

Mezi těmito třemi případy není ostrých hranic. Postupně, jak se spojení slovesa s ostatními slovy výrazu stává těsnějším, přecházíme od spojení k sousloví. Od sousloví ke rčení se tento vztah znenáhla uvolňuje, ale zesiluje se zase prvek obrazný. Vztah se čím dál tím víc uvolňuje a obrazný prvek vystupuje do popředí, až se ode rčení dostaneme k čisté metafoře.

Tak vypadá náš teoretický obraz slovesného vyjadřování. Příště se zmíníme o slovesných sousloví a rčeních v praxi.

Dr. Josef Kudela: Plukovník Josef Švec.

V době, kdy se při převezení hrdinových ostatků z Ruska a jejich slavnostním uložení v pražském Památníku osvobození mnoho mluvilo a psalo o jeho životě, bude snad dobře říci v »Naší řeči« několik vět o jeho jménu.

Jde především o skloňování jeho příjmení. Obvyklými se staly tvary *Švece, Švecovi* atd. Skloňování mluvnicky nesprávné, jež přešlo také do nového názvu sokolské župy západomoravské, obhajuje se tím a jenom tím, že prý si plukovník

*) K těmto názvům se druží ještě několik jiných. Vazba označuje, jakým způsobem se připojují slova k sobě: učiti se něčemu, pohrdání čím, dychtiv něčeho. Slovesný výraz je část věty, která je těsně seskupena kolem přísudku, vyjádřeného slovesem. Obrat je slohová ozdoba vzniklá nejrozmanitějšími prostředky, pořádkem slov, opakováním slov, neobvyklým užitím slov a p. Frazeologie je nauka o slovesných souslovích a rčeních dohromady; frazeologický slovník tedy vedle prostých slov obsahuje i sousloví a rčení.

Švec přál, aby se jeho jméno tak skloňovalo. Sám jsem toho důvodu použil v prvním vydání jeho válečných zápisků, jež vyšlo ještě na Sibiři. Nepamatuji se již, odkud jsem jej čerpal. A dnes o jeho správnosti pochybuji.

Neboť: 1. V rodném kraji pukovníka Ševce se jméno jeho rodu skloňuje mluvnicky správně. 2. Stejně je tomu v Třebíči, kde Švec osm let jako učitel působil; jeho přátelé dosvědčují, že oslovení »pane Šveci!« rozhodně odmítal žertovnou větou: »Žádné Šveci, ale dycky: Ševče, pr!« 3. V jeho válečných zápiscích je slovo »švec« skloňováno mluv. správně, a to nejen jako jméno obecné, nýbrž i vlastní. Ve vypravování o rozvědkách 8. roty napsal: »Spolu s kuchařem Ševcem... setkali se s nepřítelem...« Cituji podle posledního vydání, jež s názvem »Válečné zápisky« vyšlo letos nákladem Moravského legionáře v Brně; ta věta je na str. 177. Nedávno jsem v rukopise Ševcových válečných zápisků, uložených v archivu Památníku osvobození v Praze, ověřil, že Švec opravdu napsal »Ševcem«. Psána byla tato kapitola zápisků patrně v létě nebo na podzim 1917 — to již byl Švec v Rusku skoro šest let (od prosince 1911) a v ruském vojenském prostředí tři léta (od počátku září 1914).

Jak vzniklo domnění, že si Švec přál, aby se jeho jméno skloňovalo Švece, Švecovi atd.? Patrně z jaz. praxe ruské. V ruštině slovo švec, zejména jako rodinné jméno, se cítí jako slovo cizí; neřídí se pravidlem o pohybném *e* a skloňuje se tedy: *Šveca, Švecu* atd. (Podobně Rusové skloňovali: Medek, Medeka; ale také — v příjmení — Kupec, Kupeca atd.) V ruském textu také Švec své jméno tak skloňoval; viděl jsem na příklad na titulním listě jeho polní knížky k vytištěným slovům: Nastojaščaja knižka prinadležit (tato knížka náleží) připsáno jeho rukou (rusky): podporučiku Švecu. Podle toho patrně naši vojáci, zejména starodružiníci, skloňovali jeho jméno po rusku někdy i v českém hovoru.

Jen tak mimochodem poznamenávám, že (podle ústní informace p. Jos. Tománka, rolníka v Čenkově) kterýsi řídící učitel v Růžené, kam je Čenkov přiškolen, psal prý na vysvědčení jméno sestry plukovníka Ševce v tvaru Švecová a že prý v učitelském dekretu, vydaném učiteli J. Ševcovi v prvním desítiletí tohoto století, použila c. k. zemská školní rada moravská také tvaru mluvnicky nesprávného.

Křestní jméno plukovníka Ševce se někdy rozšiřuje o jméno Jiří. Důvodem je jméno, které si zvolil, když ke konci roku 1916 přijímal pravoslaví. V svých válečných zápiscích o tom Švec napsal: »Důležitý akt byl u nás 5. prosince. Přestupovali jsme hromadně k pravoslaví... I já je přijal. Dal

jsem si jméno Georgij. Ovšem bylo mi to ne snad směšné, ale spíše lhostejné — viděl jsem v tom jen jaksi politický akt.« (V cit. vydání na str. 166.) Švec napsal Georgij, ne Jiří (nebo Jurij). Legionáři, kteří přestoupili k pravoslaví, často vůbec opouštěli své starší křestní jméno (třeba Mikuláš Číla, Alekséj Eisenberger); snad někteří používali obou jmen, staršího i pravoslavného. U plukovníka Ševce by bylo nutno zjistit, zdali se někdy sám psal Jiří Švec nebo Josef Jiří Š. Nenašel jsem dosud takového podpisu; myslím, že se tak nepodpisoval, — a zdá se mi, že není důvodu, abychom mu to druhé jméno přidávali.

Ferdinand Strejček: Kocovina.

Dnes je toto slovo velmi rozšířeno a nikdo si snad ani neuvědomuje, že se bez něho někdy česká řeč obešla. A přece je původ tohoto slova nedávný a souvisí s politickými dějinami r. 1848. Správně již na to ukázal Josef V. Frič v svých »Pamětech« (II, str. 391 i j.), uváděje jeho původ v souvislosti s mladoboleslavským krajským Kotzem z Dobrše. Vyskytly se však hlasy, které tento výklad odmítaly a popíraly; Anna Bajerová na př. v své knížce »Z české revoluce r. 1848«, vydané r. 1919 nákladem Topičovým v Praze, tvrdí v poznámce vztahující se k F. B. Mikovcovi jako pořadateli »kočičích sborů« doslovně toto: »Výklad, že potupné večerní serenády byly v Čechách nazvány teprve po tomto zastaveníčku „kocovina — kotzovina“, *není správný.*« Na čí straně je pravda, o tom doleji.

Josef Jungmann slovo »kocovina« ještě v svém slovníku nemá, u Kotta není víc (v I. díle na str. 716) než »kocovina = kočičina«, doklad při tom není ani jediný a rovněž v Dodatcích není nic podrobnějšího. Máme doklady, že ještě r. 1848 se německé slovo Katzenmusik překládalo slovy »kočičí muzika«. Na př. Květy 1848 v čísle 64 ze dne 30. května (na str. 273) mají zprávu: »Z Pešti nám sděleno, že důstojný náš Kollár nyní neustálých nesnází a hořkostí od Maďarů musí snášeti a že oni asi před 14 dny dvakrát jemu *kočičí muziku* udělali, protože posluchače své v chrámě, aby národnosti své věrni zůstali, povzbuzoval.« Ale v téže době se již užívalo i řečeného posměšného slova; svědčí o tom Josef K. Tyl v svém »Pražském poslu« z r. 1848 (v č. 7 na str. 56), kde má mezi jinými populárními zprávami i výklad neznámého pojmu tohoto znění: »*Nová muzika.* V předešlém archu byla zmínka o kočičí muzice aneb o kocovině. — Mnohý poctivý čtenář bude se ptáti, co je to kočičí muzika? — To je malé

zastaveníčko (čili štandrle), které se dělá osobám, ježto si zvláštní zásluhy o veřejnou nespokojenost dobyly. Místo obyčejných inštrumentů vezmou se k tomu píšťaly, staré klíče, řechtačky (!), nějaký flašinetl, a tu se hvízdá, kvičí, řechtá (!), kňučí, mňouká, bafá, až se při tom koncertu osrdí otřásá, zvláště když se takhle několik tisíc muzikantů sběhne a svou úctu vzdává. U nás nebyla ta věc posud v obyčeji, leda když si někdy děvečky žert vymyslily a některému chasníkovi štandrle k svátku dělaly, jedna na hrnec, druhá na mísu a kotel. Najednou vyskytli se ale takoví muzikanti také v Praze u veřejnosti a začali pod pláštěm večera osobám štandrle dělat, o nichžto myslili, že jich (!) zvláštní úctu zasluhují; a poněvadž nejprvnější důkaz své umělosti dobře známému urozenému panu K. složili, tedy také uzavřeli, aby se na věčnou památku toho večera budoucně každá taková muzika „*Kocovinou*" nazvala. A to víte: vox populi, vox Dei, praví starý latinář, anebo abychom to po česku vyložili: Co usoudí lidský duch, to potvrdí také Bůh.«

Čím si mladoboleslavský pan krajský Kotz z Dobrše znepřátelil celý národ, že mu v Praze projevili nedůvěru způsobem tak bouřlivým, bylo ovšem r. 1848 všeobecně známo. Dnes to ví málokdo. Psal jsem o celé té aféře podrobně v knize »Jak se probouzela Mladá Boleslav« (1929), proto přestávám v tomto článku jen na stručném vysvětlení, že »urozený pan baron Koc z Dobrše k představeným a hlavám« svých podřízených úřadů posílal brzy po prohlášení konstituce zvláštní oběžníky, v nichž je varoval před uvědomělými Čechy, nazývaje je »vyslanci (tak řečenými emisary)«, kteří prý se »vyskytli v boleslavském kraji, aby provolávali republiku a rozšiřovali nepořádek v zemském řízení.« Za to se dostal pan krajský do Havlíčkových »Národních novin«; v nich byla několikrát jeho úřední horlivost podrobena přísné kritice. Rovněž »Pražský posel« má v 6. čísle velmi ostrý článek odsuzující příkře jednání Kotzovo, nadepsaný »Do kraje boleslavského a třeba také jinam, vůbec do všech míst, kde toho potřeba«.

Tolik stručně o původu slova, nyní ještě o jeho rozšíření. Slovo »kocovina« neznamená dnes již jenom »kočičí muziku«, ale také se jím označuje nepříznivý stav po nějakém opojení, jakému Němec říká »Katzenjammer«. Mluvívá se o »kocovině« po nemírném pití (po t. zv. opici) i o »morální kocovině«, která vzniká, pyká-li kdo za nějaké mylné přesvědčení nebo vystřízliví-li z citového opojení. V tomto významu se ujalo nové slovo později, zdá se, že teprve někdy v letech šedesátých, zjistil jsem je v jednom »besedním čte-

ní«, bohužel, nemám je nyní po ruce. Zavedli je v novějším významu bezpochyby čeští studenti, kteří jím podle německého »Katzenjammer« nahradili některé starší výrazy domácí, původně české.*) V jižních Čechách na př., odkud pocházím, říkávalo se o tom, kdo měl nepříjemnosti po silnějším požitku piva, vína, kořalky, nebo kdo probděl vesele noc a následujícího dne byl neschopen práce, že »ho bolejí vlasy« nebo že »má bolení vlasů«. Rovněž jsem slýchal říkat, že má někdo po opici »podebranou hlavu«. Sterzingrův slovník má pro dotčené slovo tyto překlady (II, str. 27): pusto v hlavě, brnění hlavy, těžká hlava, kocovina (zejména po pitce); slovo »Katzenmusik« překládá týž slovník takto: kočičina, kočičí mňoukání; fig. a) špatná hudba; b) kočičina, kocovina (ztropená komu na důkaz opovržení), posměšné zastavenîčko. Uznává-li kdo slovo »kocovina« za germanismus, jejž prý nutno nahrazovat náležitými výrazy staršími, má jen zpola pravdu, neboť slovo to má své oprávnění historické, jak dokázáno.

POSUDKY A ZPRÁVY.

J. Hrabánek a A. Milota, Nové československé právo tiskové. Ochrana cti, tiskové novely, slovenské tiskové zákony atd. V Praze 1933. Stran 489, za Kč 48.

V »Směrnicích pro jednotnou legislativní techniku«, jež schválila vláda dne 24. února 1933 a které byly vydány ministerstvem pro sjednocení zákonů a organisace správy, zdůrazňuje se hned na počátku, že osnovy zákonů a vládních nařízení musí dbáti správnosti jazyka. Po této stránce je má zpravidla přezkoumati jazykový odborník. Tato ustanovení jistě potěší každého, komu záleží na tom, aby náš jazyk zněl ve veřejném životě čistě a výrazně. Nemůžeme zde nevzpomenouti zvěčnělého redaktora NŘ. Václava Ertla. Když rozbíral jazyk zákona o dani z obratu a z pracovních výkonů a o dani přepychové (NŘ. 5, 1921, 277—287), lomil rukama nad Sodomou, která se před jeho zraky otevřela. Naproti tomu jazykovou stránku zákona na ochranu republiky vítal jako svědectví, že se probouzí úcta k státnímu jazyku (NŘ. 7, 1923, 142—149). Uplynulo od té doby celých deset let, než byla všem, kteří stylisují zákony a nařízení, péče o jazykovou jejich stránku přímo uložena. I musí nás nyní zajímati,

---

*) M. A. Šimáček zavedl svými »Zápisky phil. stud. Filipa Kořínka« jiný žertovný výraz pro podobný stav, totiž »zpitihněv« (z pití hněv).

jak se uvedené Směrnice uplatňují v praxi. Všimněme si toho u zákonů vydaných, když už Směrnice vešly v platnost!

Je to hlavně zákon ze dne 28. června 1933 *o ochraně cti* (č. 108 Sb. z. a n., ročník 1933, str. 641—652). V knize, o níž tu referujeme, otiskl jej redaktor J. Hrabánek (str. 176—302). K jednotlivým paragrafům připojil vedle důvodové zprávy sněmovního výboru ještě podrobné vypsání, jak se měnilo znění od osnovy původní přes referentský návrh k návrhu pro meziministerské řízení a odtud k návrhu vládnímu až do redakční komise výboru ústavně právního. Může tedy každý sledovati, jaké tendence se uplatňovaly v zákonodárné práci, když šlo o to, »poskytnouti cti, jako právnímu statku nad jiné cennému, účinnou ochranu, zároveň však neznemožniti takovou ochranou právo svobodného projevu mínění a veřejné kritiky, které je jednou z nejlepších záruk zdravého veřejného života.« Naznačené fáze, kterými prošly předpisy zákona, poskytují dosti zajímavé látky i s hlediska čistě jazykového. Vidíme, jak se pojmy postupně rozlišují, hledá se znění přesnější, vymezuje se význam nových termínů. Zákon zavádí nové rozlišení slov *urážka, pomluva* a *utrhání na cti*. Urážka se děje slovem, skutkem nebo posunkem a je trestná, i když se stane beze svědka nebo v uzavřeném dopise. Tím se zákon přiklonil k subjektivnímu pojetí cti jako vědomí vlastní hodnoty. Pomluva se od urážky liší hlavně tím, že se skutečnosti »na cti důtklivé« uvádějí nebo dále sdělují před osobou třetí. Utrhání na cti je pomluva vědomě nepravdivá a pomluva podle promyšleného plánu. Co bylo dosud nazýváno zločinem utrhání na cti (na př. v § 209 zák. č. 177/1852 ř. z.), musilo být přejmenováno na zločin křivého obvinění.

Nový název zaváděný zákonem o ochraně cti je podst. jméno *smírčí*. Setkáváme se tu s ním také v úloze adjektiva, srov. spojení *smírčí řízení, smírčí rok*. To se mělo díti před ‚soudním důvěrníkem' (podle původních návrhů), ale redakční komise parlamentního výboru jej pojmenovala *smírčí*. Budou to osoby hodné důvěry, bezúhonné a nestranné, které na návrh okresních výborů ustanoví presidenti krajských soudů. Vládní nařízení o úřadování smírčích dosud vydáno nebylo. Slovo *smírčí* se řadí ke jménům, jako *mluvčí, průvodčí, výběrčí, náhončí* atd. a je to nový doklad, že je tvoření jmen na *-čí* stále produktivní. Starší jazyk měl tvar *smiercě*. Tak o sobě praví v staré bibli Kladrubské Mojžíš, že byl *smiercí a prostředníkem* mezi Bohem a Židy (v V. kn. Mojž. 5, 5). Poslové saského knížete nabízejí r. 1040 Břetislavovi: Pán náš kníže mezi císařem (Jindřichem) a tebú bude

smířci, ač jestli že jeho žádati chceš (V. Hájek z Libočan, Kronika česká, vyd. V. Flajšhans, díl II, str. 295). Tvaru *smírce* se užívá ve spisovné řeči dosud.

Co se týče jazyka tohoto zákona, je třeba uznati, že mu byla věnována péče. Skladba jeho vět se oprostila od neceských šablon úředního slohu a tím bylo do značné míry vyhověno i požadavku srozumitelnosti, jak stanoví Směrnice připomenuté na počátku našeho referátu. Ale přece tu zůstaly některé drobnější kazy. Přidržela-li se stylisace nominálního vyjadřování, tak oblíbeného v mluvě právní, vzniklo z toho nepěkné spojení dvou podst. jmen slovesných, jako ,i když tu nejsou ostatní podmínky *zahlazení odsouzení*' (§ 10) m. aby bylo odsouzení zahlazeno. V § 12 se mluví o útratách, které *nese* osoba k tomu povinná, ač jinde je užito správnějšího *nahradí* a pod. V § 18 zůstalo ,je stíhání *vyloučeno,* nebyla-li žádost . . . podána v zák. lhůtě' m. stíhání není možné; podobně v § 25 ,opětné odročení neb obnovení (jednání o smír) je *vyloučeno*'. Ve spojeních ,jestliže tato skutečnost (života soukromého) *zakládá* trestný čin' (§ 7), ,obsah (tiskopisu) *zakládá* přečin podle tohoto zákona' (§ 11) je užíváno slovesa *zakládati* způsobem jinde v našem jazyce neznámým. Do § 8 se vloudily dvě jazykové nesprávnosti: (části projevu) vnitřně *souviseji,* m. souvisí; podřadné, na podstatě obvinění *ničeho* neměnící skutečnosti, m. nic. — Zemře-li ten, komu bylo na cti ublíženo, jsou oprávněni žalovati jeho pozůstalí. Zákon tu (§ 15) po rodičích uvádí *staré rodiče* a míní tím děda a bábu, které obyčejně jmenujeme ,prarodiče'. Označení ,staří rodiče' je v právním názvosloví běžné pro třetí třídu (parentelu) příbuzenství, ale živá mluva je zná jen ve východních částech našeho jazykového území.

Zákon o ochraně cti je v naší knize obšírně komentován. Mimo uvedené již vypsání, jak se došlo ke konečné formulaci, jsou tu poznámky vydavatele J. Hrabánka a na jednom místě (str. 232) polemická glosa univ. prof. A. Miloty, který celou publikaci přehlédl a doplnil. Tento komentář také dosti šetří jazykové správnosti, ale ve vyježděných kolejích úředního slohu pohybuje se více než zákon sám. Jsou tu toporná hromadění podst. jmen, kde by slovesná vazba byla nejen češtější, nýbrž i zřetelnější. Srov. rozhodl *důvod potřeby zostření trestní represe* na tomto poli (str. 234) m. že bylo třeba zostřiti; *při nedostavení se* ke smíru a *při neprokázání* vážné překážky (str. 176) m. nedostaví-li se a neprokáže. Všecky určovací členy jména se někdy hromadí před ním, na př. *v dřívějších osnovách se vyskytující zvláštní paragraf . . .* byl vynechán (str. 182). Nemírná je někdy záliba

v doplňkovém instrumentálu, na př.: obtíže, které byly *rozhodnými* pro uvedené ustanovení (str. 178), nejsou *řídkými* případy... ublížení (252). Také si autoři libují v tom, že místo adnominálního genitivu kladou přídavná jména; srov. *příkladný* výpočet (179, 207) m. výčet příkladů, *důkazní* obtíže, pravidla *důkazní* (207), *soukromožalobní* a *návrhové* delikty (217), podle *počtového* poměru dokázaných a nedokázaných skutečností (222) a pod. Z běžného inventáře kazů, o kterých NŘ. již mnohokrát psala, je tu předložka *oproti* (oproti trestní novele 207, oproti vládnímu návrhu 216), *ohledně* (ohledně promlčení 238, ohledně činu žalovaného 255, ohledně útrat právního zastoupení 276 a j.), *až na* ve smyslu ‚vyjma' (je smírné jednání obligatorní až na výjimky uvedené v odst.... 275). Mluví se o zvláštních okolnostech *toho kterého* případu (216) m. daného. Proti tvarosloví české mluvnice hřeší: do *čtyřech* odstavců (277) m. čtyř, milenci si *najmuli* v hotelu společný pokoj (219) m. najali, odstavec 1. byl *vztáhnut* na všecky trestné činy (204) m. vztažen, *sezení* (271) m. sedění. Zákon píše podle platných pravidel pravopisných vyhrůžka, komentář má výhružka (179 nn.).

Je dobře známo, jak výrazným a jadrným jazykem psali staří čeští právníci. Proto zasluhuje souhlasu, oživuje-li naše nynější právní mluva nejeden starý výraz, mnohou pádnou formuli. Komentář zákona o ochraně cti mluví o skutečnostech na cti *důtklivých* (str. 205); důtklivé řeči, důtklivá slova ve smyslu ‚hanlivá, urážlivá' znají již staré nálezy soudní. V § 23 se důkazy, dolíčení žádosti za trestní stíhání nazývají *průvody*. Slovo to má dlouhou tradici v právním životě; srov. slova Všehrdova v knihách O práviech země české (1499): »Pohnaný nenie zavázán, aby žalobníku odpoviedal, dokudž pruovoduov žádných od žalobce neuslyší.«*)

Kniha, o níž referujeme, obsahuje ještě jiné jazykově zajímavé věci. Utrhání na cti, pomluvy a urážky se dějí hlavně slovy. Agenda soudů toho se týkající je veliká. I když se téměř dvě třetiny všech sporů končí smírem, je dosti takových případů, že se strany nespokojují rozhodnutím nižších instancí a předkládají spornou věc soudu nejvyššímu. Ten pak musí často vymezovat význam slov, která dala podnět k soudní při. Proto je ve »Sbírce rozhodnutí nejvyššího soudu« obsaženo leccos, co může zajímati semantiku. V poznámkách k jednotlivým ustanovením zákona o ochraně cti při-

---

*) V časopise Język polski 18, 1933, str. 158 n. byl referát o tom, že se v diskusi o jazykové stránce polských kodexů právních (vedl ji časopis Kobieta współczesna) vytýkaly archaismy, ale právníci je obhájili potřebou stručnosti a přesnosti odborných názvů.

pojil vydavatel příslušnou judikaturu. Rozhodnutí ta se sice vztahují k právu dříve platnému, ale mnohé vymezení pojmového obsahu slov bude jistě určovati soudní praxi i budoucně. V rozhodnutí z 26. IX. 1929 mluví se o významovém rozdílu slov *lež* a *nepravda* (str. 188 n.): »*Lhářem* se označuje člověk mající vlastnost, že vědomě mluví nepravdu. V běžné mluvě lidí průměrné duševní úrovně lze se arci často setkati s úkazem, že se slovo *lež* zaměňuje (ztotožňuje) se slovem *nepravda*, neboť lidé začasté jsou toho mínění, že co není pravda, je lež, a že kdo nemluví pravdu, je lhářem. Aby někdo mohl býti odsouzen pro výrok *lhář*, k tomu nestačí průkaz objektivní nepravdivosti jeho výroku, nýbrž je třeba dokázati, že nepravdu pronesl vědomě.« — Slova *švindléř* a *podvodník* rozlišuje rozhodnutí z 11. IV. 1930 (str. 190): »Slovo *švindléř* (Schwindler) nekryje se co do smyslu se slovem *podvodník* (Betrüger), neboť k švindléřství se nevyžaduje úmysl poškozovací, nutný pro právní pojem podvodu.« — Význam jména *hulvátství* byl určen takto (str. 186): »Hulvátství značí chování obhroublé, neotesané, urážející společenský takt svou neslušnou formou, avšak nemá vztahu na mravní úroveň člověka.« — Kdosi se cítil uražen tím, že jeho příjmení bylo spojeno se zájmenem *jakýsi*, a vedl svou při až k instanci nejvyšší. Ta o ní rozhodla takto (str. 185 n.): »S použitím příklonného (!) zájmena (slova *jakýsi* bez uvozovek) může býti spojena příchuť projevu osobní neváženosti pisatelovy k tomu, k jehož označení bylo ono zájmeno připojeno, přece však zůstává daleko za tím, co chce postihnouti zákon.« Některé z těchto zájezdů do semantiky jsou málo obratné, na př. o slově *manévr, páni Francové* (str. 190 n.) a j. Po stránce jazykové správnosti je v judikatuře dosti kostrbadostí a kazů. V rozhodnutí z 25. II. 1928 (str. 227) se spojují se slovem *zákon* předchodníky na *-íc:* zákon poskytujíc ... opravné prostředky ..., opouští tím půdu ...; nerozeznává ... mezi osvobozujícím a odsuzujícím rozsudkem, spatřujíc předpoklad ... Stilisátor se chtěl tím patrně vyhnouti homonymii správného tvaru přechodníkového s formou 3. os. sing. indikativu přít. času.

Zákon o ochraně cti změnil některá ustanovení tiskové novely z r. 1924, na př. upravuje nově otázku trestnosti za zanedbání povinné péče, otázku promlčení, jedná o uveřejnění rozsudku, dotýká se i kmetských soudů (strany se mohou vzdát účasti kmetů při líčení) a j. Proto vyhlásil 7. VII. 1933 ministr spravedlnosti nové znění oné novely (č. 145 Sb. z. a n.). Toto znění s komentářem a judikaturou je otištěno v naší knize na str. 101—137. Dne 10. července 1933 byl vydán

zákon o kolportáži, o tiskopisech ohrožujících mládež a o tiskové opravě. Jeho znění a výklady k jednotlivým paragrafům jsou na str. 74—100. To je vlastní jádro knihy. Připojeny jsou ústavní předpisy o tisku, tiskový zákon dříve rakouský z r. 1863 a uherský z r. 1914, předpisy o konfiskaci a obecné zákony trestní o těch činech, které lze spáchat tiskem. V druhé části knihy je zákon o státním vězení, zákon na ochranu republiky (s hojnou judikaturou v poznámkách), zákon proti nekalé soutěži, zákon o právu autorském a o nakladatelské smlouvě. Cizí časopisy, irredentistické a nemravné, kterým byla zakázána doprava do naší republiky, jsou podle stavu ke dni 30. IV. 1933 uvedeny na str. 457—470. Na konci je seznam norem týkajících se tisku v časovém pořadí a věcný rejstřík.

Úhrnem lze říci, že je to příručka užitečná nejen pro právní praxi, nýbrž i pro redaktory a vydavatele.

F. Oberpfalcer.

Z NAŠICH ČASOPISŮ.

V Časopise pro moderní filologii XIX. 3, 4 pokračuje J. Janko v svých Poznámkách a příspěvcích k českému slovníku etymologickému. Probírá dále slova původu interjekčního odvozená ze slabik *cap, čap*. Dělí je na čtyři skupiny podle významu: na slova znamenající pád neb náhlý pohyb (hlavně do dřepu), prudké uchopení (ukradení), udržení a házení (cpaní). Ze slov čes. a slc., která sem patří, uvedeme některá zvláště zajímavá. Se slc. citoslovcem *čapy, čap* souvisí mor. *čapačka* (dětská hra, kde děti v dřepu poskakují), *čapat* (kolena ohýbat), *čapět* (dřepěti), *čapek* (bobek), laš. *čapčura* a mor. *čapiřitka* (kdo rád čapí, nečinně sedí). Sem patří také *čapula* (slepice ráda čapící), val. *čapatý* nos (rozplesklý), *čapák* (hrnec dole široký) a j. Zubatý sem řadí také místní jm. *Počaply* z přezdívky *počapli* (srov. *Zálezly* ze *zalezli).*

Druhá skupina, s význ. rychlého uchopení (ukradení), je zastoupena na př. slc. *capať* (čes. *čapat)* = chytit, mor. *cápat se na koho* (utrhovati se), *zacápat koho za vlasy*. Slc. slovo *capin* (špičák, nosatec) je přejato z něm., podobně jako srbocharv. *capa* je z ital. zappare.

Význam udeření (tlučení) je v slc. *capať, capiť* (bíti), v mor. *čapat* (srážeti jablka kamenem), v slc. *čapa* (pohlavek), *čapčurka* (kořalka, protože pohazuje opilým), v mor. *čaprta* (člověk malého vzrůstu, bijící děti, aby více rostly), v mor. *čapkat* (tleskat).

Čtvrtá skupina, s význ. házeti, cpáti, má doklad v prostějovském *caplovat* (trhati sebou).

Význ. ‚roztřepenosti' je v čes. *cáp* (kosma), *cápovitý* (kosmatý), *capka* (vulva), ve val. *čapatica* (řepa), *čapaňa* (nízký štěp), v laš. *čepaň* (střep),

ve val. *rozčápený* (u Kotta *rozcapaný;* sami známe též čes. *rozcáplý)* = s nohama silně (jako čáp) rozkročenýma, v čes. *capa, čápa* (usně, kůže s nerovným, jakoby roztřepeným povrchem).

Typ *capl, čapl* mívá význam zdrobňovací: mor. *čaprla* (drobná ženština), podkrk. *capli matli* (kydy bryndy) a mor. *caplenda* (lehká sukně). Typ *capr, čapr* je v čes. *capáry* (Hachsen) (slovo *capart,* z lat. tapardum = plášť, matením s touto skupinou dostalo také význam ‚oděv roztrhaný, cár'), v laš. *čapar* (čapatý, nízký chlap), v mor. *capry* (střapy), *čaprok* (střapec), *caperatý* (střapatý) (srov. *čapornatý* chren slc.), ve val. *čapár* (kus ovčí vlny), v čes. *capera* (mléko smíšené se škvařeným mlékem nebo brynda), *caperda* (čurka, t. j. prase v takové míchanici se ryjící). kvh.

*

Z kanceláře Slovníku jazyka českého. Od 1. ledna do 31. prosince 1933 došly tyto úkoly: 1. Spisy z r. 1805 (excerpoval JUDr. Jaroslav *Holeyšovský,* odborový rada min. vnitra v Praze, lístků 4608). 2. Spisy botanické z let 1823—1853 (exc. Přem. *Hájek,* prof. v Praze, lístků 24.908). 3. Thomson, Počasy, přel. Doucha (exc. dr. Zd. *Štětinová* v Praze, lístků 692). 4. Spisy K. Sabiny z let 1849—1857 (exc. Ladislav *Prell,* prof. v. v. v Praze, lístků 3504). 5. Jan Neruda, Drobné klepy 1861, 1862 (exc. dr. Václ. *Mostecký,* prof. v Jindř. Hradci, lístků 5607). 6. Spisy z r. 1866 (exp. Anna *Andrlová,* choť okr. šk. insp. v Brně, lístků 24.900). 7. Spisy z r. 1873 (exc. Bohumil *Řezáč,* prof. v Nov. Bydžově, lístků 15.462). 8. Spisy Jos. Holečka (exc. Marie *Ryšánková,* choť prof. v Brně, lístků 37.641). 9. Spisy Antala Staška (exc. Josef *Jaroš,* prof. v Opavě, lístků 24.766). 10. Jan Neruda, Divadelní táčky 1881, Báby a baby 1886 (exc. Lad. *Seifert,* prof. v Pardubicích, lístků 1475). 11. Chemické spisy V. Šafaříka (exc. ing. Bedř. *Horálek,* techn. adjunkt cukrovaru v Liblicích, lístků 9300). 12. Spisy E. Krásnohorské 1885—1928 (exc. Jar. *Šťuřík,* odb. učitel v Napajedlech, lístků 16.917). 13. Jirásek, V cizích službách (exc. Olga *Voženílková,* prof. v Praze, lístků 757). 14. Spisy Václ. Hladíka (exc. E. *Indra,* řed. měšť. šk. v. v. v Praze, lístků 7579). 15. Spisy F. X. Svobody 1899—1909 (exc. Frant. *Maštera,* asist. dr. v. v. v Třebíči, lístků 9570). 16. Jar. Hilbert, Psanci 1900, Falkenštejn 1930 (exc. L. *Kobosilová,* prof. v Praze, lístků 972). 17. Spisy Fr. Šrámka 1903—1928 (exc. Heda *Šochlová,* prof. v Praze, lístků 6117). 18. Spisy F. X. Šaldy 1905—1931 (exc. K. *Popelka,* prof. v. v. v Praze, lístků 9029). 19. Spisy Ivana Olbrachta (exc. Ferd. *Stocký,* tajemník Akad. domu v Praze, lístků 4147). 20. Spisy J. S. Machara 1918—1931 (exc. Frant. *Vlasák,* pošt. insp. v. v. v Praze, lístků 8910). 21. S. K. Neumann, Ať žije život 1920 (exc. E. *Indra,* řed. měšť. šk. v. v. v Praze, lístků 306). 22. K. V. Rais, O ztraceném ševci 1920, Ze vzpomínek 1922, 1927, Poslední léto 1924 (exc. Břet. *Kubala,* prof. v Orlové, lístků 12.881). 23. K. M. Čapek-Chod, Rozkoč 1921, Jindrové 1923 (exc. Vilma *Mošová,* řed. měšť. šk. v Brně, lístků 9446). 24. Spisy K. M. Čapka-Choda 1922—1928 (exc. Václ. *Čapek,* řed. cukrovaru

v. v. v Čelakovicích, lístků 3912). 25. Spisy Vlad. Vančury (exc. Přem. *Hájek*, prof. v Praze, lístků 4080). 26. Básně Vojt. Nejedlého 1, 2 (v. 1833) (exc. Jan *Krejčí*, prof. v Praze, lítsků 5796). 27. Spisy z r. 1868 (exc. dr. Ter. *Stepanová* v Praze, lístků 11.690).

Úhrnem bylo od 1. ledna do 31. prosince 1933 odevzdáno 264.972 lístků.

DROBNOSTI.

ANIŽ, ANIŽ BY (V. H., J. R.). O této spojce psala NŘ. už několikráte, nejobšírněji v 2, 87 n. a 3, 287 n. Výklad o ní se podává také v Gebaurově-Ertlově Mluvnici české 2, 238, 261 a v Gebaurově-Trávníčkově Příruční mluvnici 415. Úhrn poučení, které je obsaženo v těchto pomůckách, je asi tento:

Aniž je záporová spojka slučovací, složená ze spojky *a*, záporné částice *ni* a příklonného *-ž*. Ustálila se pro těsnější spojení dvou souřadných vět spojených spojkou *ani ne, a ani ne, a ne,* na př.: Nepožádáš manželky bližního svého, ani nepožádáš statku jeho = aniž požádáš statku jeho. Celou noc jsme chytali a ani rybičky jsme nechytili = aniž jsme jakou rybičku chytili. Všechny řeky jdou do moře a nepřeplní ho = aniž je přeplní. Ve větě uvozené spojkou *aniž* má sloveso tvar kladný a místo záporných zájmen neurčitých a příslovcí *nikdo, nic, žádný, nikde, nikam, nijak* atd. jsou příslušná zájmena a příslovce kladná v tvaru tázacím, tedy *kdo, co, jaký, kde, kam, jak* atd. Na př.: Přešel les, aniž koho potkal (nesprávně »aniž někoho« nebo »kohokoli potkal«). Zemřel, aniž kdo co věděl (nesprávně »aniž někdo něco věděl«). Nemohu to udělati podle tvé rady, aniž jak jinak (nesprávně »aniž nějak jinak«). Nikdy nepřišel do nějakého města, aniž jaké viděl (nesprávně »aniž žádného neviděl«). Všude tam, kde se *aniž* nedá nahraditi spojkami *ani, a ani, a ne,* je nesprávné.

Aniž by lze klásti jen ve větách se způsobem podmiňovacím, t. j. tam, kde by byl kondicionál i ve větě připojené spojkami *ani ne, a ani ne, a ne* a kde tedy lze spojku *aniž by* opsati výrazy *ani by ne, a anu by ne, a aby ne* a pod. Na př.: Nesluší se, abys vcházel, aniž bys pozdravil (= a ani bys nepozdravil, a abys ani nepozdravil). Takové věci se nedovolují, aniž by se komu trpěly (= ani by se nikomu netrpěly, a nikomu by se netrpěly). Nesprávně se tedy píše na př.: Zastavil se, aniž by si to uvědomil, neboť zde nelze říci »a ani by si to neuvědomil« nebo nějak podobně, nýbrž jen *a ani si to neuvědomil, a neuvědomil si to* a pod.; správně by tedy mohla ta věta znít jediné: Zastavil se, aniž si to uvědomil. Stejně nesprávná je i věta: Zůstal dlužen, aniž by se omluvil, správně *a ani se neomluvil, aniž se omluvil,* atd.

Spojka *aniž* je živému jazyku neznáma, a tím lze vysvětliti, proč se v jejím knižním užívání tolik chybuje. Působením německého výrazu ohne dass, ohne zu se rozmohla v dnešní době přes míru a klade se zcela mechanicky a proti svému vlastnímu významu i tam, kde by bylo na místě

užíti zřetelnější a výstižnější spojky *ale, třeba, i když* a pod. anebo přechodníku. Na př. Bratr spěchal, aniž přišel včas, správně *ale (přes to) nepřišel včas.* Nebylo možno dívati se na ni, aniž by člověk nepocítil touhu, správně *aby člověk nepocítil touhu.* Vláda může ohlásiti předlohu, aniž by bylo dříve lidovým zástupcům známo, správně *i když to není známo.* Všetečka, aniž se někdo jeho pomoci dožaduje, plete se do všeho, správně *i když (třeba) se nikdo nedožaduje,* atd. Zhola nesprávné je klásti spojku *aniž, aniž by* na začátek souvětí, na př.: Aniž bychom se pouštěli (= ohne uns einzulassen) do bližšího rozboru, nemůžeme pominouti bez poznámky..., správně *Nechceme se pouštěti..., ale nemůžeme...,* anebo nějakým způsobem podobným (nemůžeme zde přece říci: ani bychom se nepouštěli do bližšího rozboru). Aniž byste se dopustila viny, obšťastnila jste lidi, spr. *Nedopustila jste se viny, a (přece) jste obšťastnila lidi.*

Není tedy nesnadné užívati spojky *aniž, aniž by* správně. Tomu, kdo přes to je příliš pohodlný, aby se o tom dovedl poučiti, poradila už dobře NŘ. 2, 89: aby se jí vyhýbal vůbec.

ČÍSLOVKY DRUHOVÉ. Pomalu se zapomíná, že je třeba klásti číslovky druhové místo základních, počítají-li se předměty vyjádřené jmény hromadnými a pomnožnými. Proto se správně říká *dvojí listí,* nikoli dvě listí, *dvoji dveře,* nikoli dvě dveře atd. Že se proti tomuto pravidlu chybuje dnes i v případech velmi zřejmých, ukazuje několik dokladů, které nám poslal prof. E. Pavelka: V hospodářsky silné Litvě mají sedm velkých jatek (Nár. pol. 1. 8. 1933) m. *sedmery jatky* nebo *sedmero jatek.* — Inka mohla opravdu utéci z bytu a bouchnouti oběma dveřmi (Vachek, Muž a stín 133) m. *obojími dveřmi.* — Celkem byly na těchto předmětech rozesety otisky pěti prstů. Jedny pocházely od zavražděné, druhé od Pepky... Dvě druhé dvojice... patřily mužům atd. (t. 61), tedy správně *otisky paterých prstů.*

LIDOVÁ RČENÍ (NŘ. 17, 1933, 220 n.). Ke rčením otiskovaným v předcházejících sešitech Naší řeči dostali jsme několik dodatků. Prof. V. Kvasnička z Ml. Boleslavě zná z Káranic, svého rodiště, rčení »Ta svatba je jistá jako voda v koši.« Totéž rčení slyšel v slovenské národní písni Dolina, dolina: Naše verné milovanie jako v koši voda. Škoda našej lásky, že sa nám tak tratí.

Prof. E. Pavelka z Čáslavě zná některá rčení zaznamenaná p. říd. uč. F. Jirsákem také ze svého kraje. Jednou pravil jeho otec, když sekl oves, že »voves má tvrdy štenglata, jako brky« (dříví a maso se *seká,* obilí se *seče,* chodí se *síct*). — Stárek v Peklovsi na Jičínsku říkával o pečivu: »Maj to takovy zahrejdily« (tvrdé; viz NŘ. l. c.). — K výrazu *rozpravovat vlasy,* obsaženému rovněž ve sbírce Jirsákově, upozorňuje prof. Pavelka, že je už v staročeském cestopisu Mandevillově (vyd. F. Šimek, str. 16): i uzře krásnú pannu, ana sobě vlasy rozpravuje, vzhlédajíci se v zrcadlo. — Pan odb. uč. Jos. Königsmark z Rokycan připojuje několik rčení, která zapsal na Rokycansku. V Těškově u Rokycan říkají: Ten mluví jako ratejna (hrubě). — Ten co jakživ rozdal, to všechno ještě

má. — Ten mluví pravdu, jenom když se splete. — Na tom vydělá jen hrobař. — Je dutý jako bambusová hůl. — Má oko z Kašparojc krávy (neumí mířit). Na Březině říkají: Zlostí div si nos neukousne. — Mluví, jako by bylo před volbama. Z Mýta u Rokycan jsou rčení: S tebou je řeč jako s kozou na ledě. — Funí, jako když jde prase z bukvic. — Ty jsi rozpálenej jako hasičskej kalendář. A z Kamenného Újezda: Do plechu foukám a z plechu piju (řekl muzikant). — Na práci jsi invalida, ale na jídlo legionář. — Ke rčení *míti filipa* (NŘ. 17, 1933, 221) připojuje prof. P. R. Fišer z Broumova, že se apoštol Filip i za jiných příležitostí osvědčoval jako člověk chytrý, viz na př. evangelium sv. Jana 6, 1—15, kde se vypravuje o tom, že apoštol Filip odpověděl na otázku Kristovu, kde vzít chleba pro veliký zástup lidí. — Z Roudnicka zná prof. F. rčení »to jsi se jistě dnes nemodlil«; říká se tak tomu, kdo si splete den. O jeho vzniku podává tento výklad: Kněz se modlí při ranní modlitbě, zvané prima, každý den jiné žalmy, a musí si tedy, chce-li se pomodliti primu, uvědomiti, který den v týdnu je. Zmýlí-li se při nějaké příležitosti ve dni, budí tím podezření, že se toho dne nemodlil. Do lidového jazyka se mohlo toto rčení rozšířiti velmi snadno prostřednictvím fary, kostela a školy. — Připojujeme k tomu, že je toto rčení velmi běžné nejen na Roudnicku, nýbrž i jinde v Čechách a na Moravě.

MISTR (J. H.). Podst. jméno *mistr* píšeme malým písmenem, i když je titulem, na př. *mistr Jan Hus*, *mistr Alois Jirásek*, *mistr Vojan* atd. Podle zásad o psaní velkých písmen, které jsou uvedeny v Pravidlech českého pravopisu, není příčiny, proč bychom zde měli psáti písmeno velké, neboť tituly, jsou-li vypsány, píší se jako kterékoli jiné jméno obecné. Je-li však titul *mistr* naznačen v písmě toliko začátečním písmenem, píšeme je velké, tedy *M. Jan Hus*, *M. Alois Jirásek*, *M. Vojan* a pod.

NOVÁ SLOVA. Prof. E. Pavelka vypsal z Lid. novin 30. VII. 1933 několik dokladů příd. jména *drážní* (na př. drážní rozpočet, drážní zaměstnanci); také vyhláška na čáslavské dráze zakazuje choditi po pozemku *drážním*. Bylo opravdu nutné vymýšleti tento novotvar místo dosavadního příd. jména *železniční*, které úplně vyhovovalo, anebo místo genitivu, který je mnohdy zřetelnější než kterékoli příd. jméno (na př. zaměstnanci dráhy)? — Prof. V. Trázník z Užhorodu se nás táže, co říkáme novým botanickým termínům *mechorosty* (místo dřívějšího *rostliny mechovité*), *kapraďorosty* (dříve *tajnosnubné cevnaté*), *sinice* (sinné řasy), *listnáče* (listnaté stromy), *jehličnáče* (jehličnaté stromy); našel je v Klikově Dendrologii. Slova *listnáč*, *jehličnáč* známe z odborné mluvy lesnické a ta je přejala patrně — jako mnoho svých termínů vůbec — z usu venkovských hajných. Povznese-li se takovýto prostonárodní útvar odborným užíváním na vědecký termín, není to zajisté nic špatného, ba je to daleko lepší, než tvořit nová německo-česká slova, jako jsou ony »mechorosty« a »kapraďorosty«. Nenašla by se snad i za ně v lidové mluvě méně kostrbatá náhrada, ač je-li vůbec nutné měnit termíny dosavadní? Slovo *sinice* je též novotvar, ale

utvořený aspoň v duchu jazyka; nemůžeme však posouditi, hodí-li se dobře do soustavy názvů přírodopisných.

OBTĚŽOVATI SI (J. H.). Proti větě »Prosím, abyste si neobtěžovali zaplatiti loňský účet«, nelze se stanoviska jazykového nic namítati. Sloveso *obtěžovati si* znal v tomto významu už Veleslavín a užívali ho i Čeští bratří, jak ukazuje bible Kralická: Aby sobě neobtěžoval přijíti až k nim (Skut. 9, 38; po straně se vykládá slovy »nemeškal, neliknoval se« a v jiných překladech tohoto biblického textu je místo »sobě neobtěžoval« sloveso »nelenoval«). V dnešním jazyce je jistě velmi běžné, a to jak v jazyce hovorovém, tak i psaném, zvláště v dopisech. Ani se nám nezdá, že by to bylo sloveso zbytečné, neboť často jsme nuceni k zdvořilému opisu své žádosti nebo výzvy, a v takovém případě nelze zpravidla jinak než sáhnouti k některému ustálenému obratu zdvořilému; za takový pokládáme i tuto vazbu se slovesem *obtěžovati si*. — Sloveso *obtěžovati se* má předmět v 7. pádě, na př. obtěžovati se chůzí, prací a pod. Vazba tohoto slovesa s infinitivem (»neobtěžujte se oznámiti nám...«) vznikla asi neporozuměním místo vazby se slovesem *obtěžovati si* (»neobtěžujte si oznámiti nám...«).

PÁN BŮH (F. M.). Tento výraz píšeme buď jako dvě slova a skloňujeme *Pána Boha, Pánu Bohu, Pane Bože!* atd., anebo jako jedno slovo a skloňujeme *Pánbůh, Pánaboha, Pánubohu, Panebože* atd. Tvar *pámbu* je toliko přepis lidové výslovnosti; spisovný tvar to není.

PETR DEN. Neznámý autor, skrývající se za tímto pseudonymem, je škodolibý šprýmař. Nejenže referenty a čtenáře napíná na skřipec zvědavosti, který zkušený spisovatel kryje se tou neprůhlednou maskou, nýbrž působí jim ještě i nesnáze se skloňováním toho jména. Václav Nedoma (Rozhledy po literatuře 1933, č. 11) odvážně píše 2. p. Petra Dena, 6. p. v Denovi a přivlastňovací přídavné jméno 2. p. žen. Denovy. Referent Nár. politiky 23. VII. 1933 se obrnil na obě strany a píše 2. p. opatrně »Dena (Dna)«, 7. p. »Petrem Denem (Dnem)« a přivlast. příd. jméno 1. p. žen. »Denova (Dnova)«, ale po druhé pak jen »Denův« a »Denova«. Kdyby si byl pak X. zvolil pseudonym Petr Pátek, napsal by někdo »Petra Pátka« a »Pátkův, Pátkova«? J. Přikryl.

PLÉŠKA, PLEŠKA. K našemu dotazu na 224. straně tohoto ročníku Naší řeči nám oznamuje sl. L. Mašínová z Lázní Bělohradu: »Naše pomocnice v domácnosti z Prostřední Nové Vsi u Lázní Bělohradu zná slovo *pleška* jen jako označení plechového, emailovaného hrnečku, z kterého se dává pít malým dětem. Zdá se mi však, že jsem už dříve tady slýchala slovo *pleška* ve významu ‚plechová baňka, v jaké se nosívá mléko'.« — Pan V. Dufek píše z Jablonce nad Jizerou, že výraz *pleška* je rozšířen též mezi venkovským lidem na Jilemnicku i v okolí Jablonce n. Jiz. Zprávu o tom má od svého příbuzného, p. faráře Michálka, který žil několik let v Jilemnici a nyní je již sedmnáct let usazen v Jablonci n. Jiz. — Pan K. Sedláček z Podmokel slýchával před lety v Lounech slovo *plešna* ve významu ‚baňka nebo bandaska na mléko'.

POŘÁDEK SLOV. Pan ing. O. Ott nám poslal dvě ukázky novinářské češtiny, které opravdu stojí za otištění. V Nár. listech 9. VII. 1933, str. 13, napsala autorka Maru: »Čte (normální čtenář) Stefana Zweiga — Josefa Fouché a s údivem se dovídá, že tento politik, o němž průměrný čtenář mnoho nevěděl, předl nejdůležitější nitky francouzské politiky *před, za a po* Napoleonovi.« Je to snad duchaplně stručné, ale české to není. — A druhý příklad: »Pokus se nad jiné zdařil a ukázal, že nelze myšlenku Sigmundů využíti zavlažovacího zařízení, které v dobách mírových koná platné služby květěně, sadům a parkům, k obraně protiplynové bezpečnosti, podceňovati« (Pondělí 4. IX. 1933). Poznámek k těmto citátům není třeba, neboť samy ukazují názorně, jak by se nemělo psát ani v novinách.

POZOR NA PODMĚT! »Po dlouholetém zápase o svůj život vysvobodil *Všemohoucí* našeho drahého strýce, pana F. T., ředitele, z jeho utrpení dne 13. října 1933 a *byl* podle posledního přání drahého zesnulého *zpopelněn.«* (Nár. pol. 22. X. 1933.) Tak je to napsáno, ale na mysli měl pisatel patrně něco zcela jiného. J. Přikryl.

PŘÍPONA INFINITIVNÍ (A. M., J. N.). V neurčitém způsobu se dovolují obě přípony, *-ti* i *-t*. V Gebaurově-Ertlově Mluvnici české 1, 229 čteme, že tvar s koncovkou *-t* je v dnešním jazyce spisovném stejně oprávněn jako tvar s koncovkou *-ti;* když se v mluvnicích uvádívá jen tvar s *-ti*, děje se tak jen pro zjednodušení výkladu. V Gebaurově-Trávníčkově Příruční mluvnici se rovněž uvádí tvar na *-t* výslovně a poznamenává se k němu jen tolik, že dosud nevytlačil úplně z jazyka plný tvar na *-ti*. — Spisovný tvar 1. osoby množ. čísla v přítomném čase je zpravidla *-me*, na př. *neseme, píšeme, kupujeme* atd. Tvar bez *-e* u sloves, která mají v 1. os. jedn. č. *-u* nebo *-i*, nelze však také pokládati za chybný (Gebauer-Trávníček, Příruční mluvnice 171 n.; Pravidla č. prav., § 68). — Příklonné *-s* v 2. osobě jedn. čísla se píše se slovesným tvarem dohromady bez apostrofu, na př. byls, psals, dělals, žes (že jsi), ses (jsi se), sis (jsi si), cos (co jsi), abys atd. O tom lze se poučiti v Pravidlech čes. pravopisu, str. XLIII.

ZPŘITAŽLIVITI (J. H.). Toto sloveso je ukázka jazykové módy, o níž jsme psali 17, 96. Proti tomu, aby se od přídavného jména podle typů v jazyce dosud živých utvořilo nové sloveso, je-li ho nutně zapotřebí, nelze arci nic namítat, ale pochybujeme, že by byla k utvoř. slovesa »zpřitažliviti« vedla nezbytná potřeba. Kromě toho ve větě »Čím zpřitažliviti školní služby boží?« působí vedle tradičního spojení »služby boží« jako křiklavá disonance. Proto bychom vždycky dali přednost způsobu jinému, na př. »učiniti přitažlivějším« a pod. Na jiný takový novotvar nás upozornil prof. P.; na holičské reklamě četl: »Trvaliti Vás možno i ve Vašem vlastním bytě.« »Naše úřední čeština« 12, 1933, 130 zaznamenala spojení »trvalení bez elektriky (!)«, rovněž z holičské reklamy. Takhle ovšem jazyk obohacovati nelze; za chvíli bychom si ani nerozuměli, jako nerozuměli současníci »spěšnovedovi« Sýkorovi, když lepil svá nová slova, stejně fantastická a nesmyslná.

Odpovědný redaktor: prof. dr. Jiří Haller. — Tiskli Neuber, Pour a spol. v Praze I., Bílkova 17.